

transfer

VAKBLAD OVER INTERNATIONALISERING IN HET HOGER ONDERWIJS

Wake-up call voor Brits hoger onderwijs

nuffic

3

jaargang 15 | december 2007

INTERVIEW SURF-DIRECTEUR WIM LIEBRAND | VLIEGENDE HOLLANDER | DIS-BEZOEKERS
AAN HET WOORD | PAKISTAANSE BEURSPROMOVENDI | INDONESIË WIL WEER LEREN VAN
NEDERLAND | BUITENLANDSE RECHTERS OP CURSUS | PROJECT INTERNATIONAAL ZAKEN-

DOEN

Transfer is een onafhankelijk vakblad voor internationale samenwerking in het hoger onderwijs en onderzoek. *Transfer* is een uitgave van de Nuffic, de Nederlandse organisatie voor internationale samenwerking in het hoger onderwijs. Verschijnt negen keer per jaar.

Redactie

Els Heuts (hoofdredacteur), Vera Ros

Aan dit nummer werkten mee

Annemieke Bosman, Xander Bronkhorst, Jon van Langeveld, Yvonne van de Meent, Truus Ophuysen, Martine Postma, Evert-Jan Quak, Klari Simonet, Robert Visscher

Beeld

Ad Boeren, Roel Burgler, Serge Ligtenberg, Jon van Langeveld, Maik Mager, Magnum Photos/Hollandse Hoogte, Fred Prak, Sam Rentmeester, Bram Saeys, Bram Saeys/Hollandse Hoogte, David H. Wells/Hollandse Hoogte

Redactieraad

David Bohmert (Nether), Madeleine Gardeur (Universiteit van Groningen), Joep Huiskamp (Technische Universiteit Eindhoven), Yvonne van de Meent, Fred Paats (ITC)

Redactieadres

Nuffic, Postbus 29777, 2502 LT Den Haag, tel. 070 – 426 0126 / 426 0122, fax 070 – 426 0399, e-mail ehcuts@nuffic.nl, vros@nuffic.nl

Abonnementen

Transfer is gratis verkrijgbaar. Geïnteresseerden kunnen zich voor een gratis abonnement aanmelden via www.ikabonneermij.nl/transfer, bellen naar DUO-tijdschriftenservice 030 – 263 1089 of een e-mail sturen naar info@ikabonneermij.nl.

Abonnementenadministratie

Nuffic, *Transfer*, Postbus 29777, 2502 LT Den Haag, tel 070 – 426 0271

Advertenties

Bureau van Vliet, tel 023 – 571 4745

Vormgeving en lay-out

Sabrina Luthjens BNO en Brigitta Opstal (www.makingwaves.nl)

Druk

Drukkerij Deltahage, Den Haag

Overname artikelen

Het overnemen en vermenigvuldigen van artikelen uit *Transfer* is slechts geoorloofd na schriftelijke toestemming van de hoofdredactie.

Foto omslag

Internationale studenten in Oxford. Foto: Jonathan Player / The New York Times / Hollandse Hoogte

Transfer 4 verschijnt op 13 januari 2008

transfer

Op naar de 3000

Naast Sinterklaas en Kerst heeft de redactie van *Transfer* deze maand nog een feestje te vieren. Na jaren een kwakkelend abonneebestand te hebben gehad van zo'n 600 lezers, is het aantal abonneementen in 2007 meer dan verdrievoudigd. *Transfer* telt nu ruim 2.000 abonnees. Dat heeft voor een deel te maken met het feit dat de Nuffic een jaar geleden besloot om het blad gratis te gaan verspreiden. Want op die manier zouden veel meer mensen kennis kunnen nemen van actuele vraagstukken en opinies rond internationalisering. Het jaarcongres van de Nuffic in april van dit jaar was het officiële startsein van de campagne om meer abonnees te werven. Het streven was dat de teller eind 2007 op 2.000 abonneementen zou staan en dat is ruimschoots gelukt. Er wordt dankbaar gebruik gemaakt van de mogelijkheid om zich gratis te abonneren op *Transfer*. Op naar de 3.000 nu!

Transfer heeft niet alleen substantieel meer abonnees, maar zal komend voorjaar ook een eigen website lanceren. De site zal voorzien in actueel nieuws en interactie met de lezers door relevante thema's ter discussie te stellen. De papieren *Transfer* is er voor de opiniërende achtergrondverhalen en de verdieping. Met deze mix van print en digitaal hoopt de redactie nog beter de functie van een onafhankelijk journalistiek vakblad tot haar recht te laten komen.

Internationalisering maakt steeds meer deel uit van het reguliere hoger onderwijs en onderzoek. Aan onderwerpen zal het dan ook komend jaar niet ontbreken. Wat heeft minister Plasterk in petto op internationaliseringsgebied, wat gebeurt er met het Bologna proces na 2010, hoe ziet het nieuwe beleid van minister Koenders eruit ten aanzien van de NPT- en NFP-programma's en komt er meer differentiatie in ons hoger onderwijsbestel? *Transfer* streeft ernaar u hierover zou goed mogelijk te informeren, maar heeft daarvoor ook uw input nodig. Tips, suggesties en kritische kanttekeningen zijn meer dan welkom.

ELS HEUTS

ehcuts@nuffic.nl

8

Twintigjarig SURF kijkt over de grens

In Nederland heeft de stichting SURF er al voor gezorgd dat wetenschappers supersnel kennis kunnen uitwisselen. En dat veel wetenschappelijke documenten digitaal toegankelijk zijn. In Europa kan zijn organisatie op dat gebied nog heel wat bijdragen, weet directeur Wim Liebrand.

12

Transparantie dringend gewenst

Buitenlandse studenten in het Nederlandse hbo weten soms niet welke graad zij met hun opleiding zullen behalen. En ook de Nederlandse regels wat betreft accreditatie zijn niet altijd even bekend, blijkt uit onderzoek van Transfer op de Dag van de Internationale Student.

16

Britten moeten alle zeilen bijzetten

De klachten van buitenlandse studenten stapelen zich op. Evenals de aantrekkelijke alternatieve bestemmingen. Hoe probeert Groot-Brittannië te voorkomen dat internationale studenten massaal hun heil elders zoeken?

22

Indonesië wil weer leren van Nederland

De hogeronderwijscontacten tussen Nederland en Indonesië stonden jarenlang op een laag pitje. Maar Indonesië voelt de hete adem van opkomende buurlanden in de nek. Dat versterkt de wens om het land te moderniseren. Met hulp van Nederlandse universiteiten.

En verder

2 Colofon en redactioneel 4 Nieuwsberichten 11 Column Truus Ophuysen
 14 DIS-bezoekers aan het woord 19 Vliegende Hollander 20 Onderzoek zonder grenzen
 24 Buitenlandse rechters op cursus 26 On the job 28 Project internationaal zakendoen
 31 Agenda

Dutch design in China

In Shanghai verrees vorige maand een 'stad' van pallets, gemaakt door een Nederlandse alumna van de Willem de Kooning Academie in Rotterdam. Chinese bedrijven en geïnteresseerden in *creative design* maakten er kennis met het werk van tien Rotterdamse hogeschoolstudenten tijdens de *Creative Industry Week Shanghai*. Zes studenten van

de Willem de Kooning Academie en vier van de opleiding Industrieel Ontwerpen van de Hogeschool Rotterdam werkten samen met studenten van de Donghua Universiteit in Shanghai aan projecten rond kunst in de openbare ruimte. De bijzondere locatie werd onder leiding van Eefje Verstraelen door Nederlandse en Chinese

studenten gebouwd. Verstraelen studeerde in 2006 af aan de WdK en maakt als zelfstandig kunstenaar inmiddels internationaal naam met haar palletconstructies.

De Dutch Design Expo vormde de opening van de Creative Industry Week Shanghai, een internationale beurs om Shanghai als creatief centrum te promoten. Ook buitenlandse bedrijven konden er zich aan de Chinese markt presenteren. Het ging vooral om bedrijven in de (landschaps)architectuur, mode en kunst in de openbare ruimte. Ook bedrijven als Heineken en Philips waren aanwezig. Dankzij een initiatief van het Nederlandse consulaat in Shanghai namen dit keer voor het eerst eveneens onderwijsinstellingen deel aan deze internationale beurs. De WdK heeft verschillende samenwerkingsprojecten met Chinese instellingen. De studenten kunnen met hun inzet in Shanghai studiepunten verdienen. (EH)

Een 'stad' van pallets was de bijdrage van twee Rotterdamse hbo-instellingen aan de Creative Industry Week Shanghai

Foto: Maik Mager

Studielink werkt aan verbetering

Studielink wil de inschrijvingsprocedure voor buitenlandse studenten via het nieuwe, gemeenschappelijke administratiesysteem verbeteren. Reden daarvoor zijn de vragen van instellingen over de controle van de vooropleiding en basisadministratiegegevens van buitenlandse studenten. "Onze vele Duitse studenten schrijven zich doorgaans vroeg in en kunnen wel de juiste vooropleiding uit de keuzetabel selecteren", zegt Wouter Meenhuis van Saxion Hogescholen. "Controle van die gegevens is dan eenvoudig. Maar hoe gaat het als grote groepen andere buitenlandse studenten zich aanmelden met de

vooropleiding 'overig'?" Studielink is door SURFfoundation samen met het veld ontwikkeld. Studenten kunnen via Studielink hun aanmelding bij de IB-groep, hun (her)inschrijving en uitschrijving bij instellingen online regelen.

Wouter de Haan, projectmanager Studielink bij SURFfoundation, begrijpt de zorgen van instellingen over de buitenlandse inschrijvingen maar benadrukt dat Studielink geen wondermiddel is. "Dat Studielink niet direct de gemeenschappelijke basisadministratiegegevens van buitenlandse studenten kan controleren zoals bij Nederlandse studenten, is voorlopig onvermijdelijk", stelt De

Haan. "Dankzij de samenwerking met de Nuffic staan nu de meest voorkomende vooropleidingen in Studielink. We overleggen nu verder hoe we de buitenlandse inschrijvingen binnen of buiten Studielink beter kunnen faciliteren. Bijvoorbeeld door uitbreiding van de lijst buitenlandse vooropleidingen."

Studielink moet de afzonderlijke administratiesystemen van instellingen uiteindelijk overbodig maken. Het is nu operationeel bij acht hogescholen en een universiteit. Volgend jaar moeten alle instellingen in het bekostigd hoger onderwijs zijn aangesloten op Studielink. (VR)

Angst voor kennisvlucht

Terwijl instellingen en kennisorganisaties hameren op het aantrekken van buitenlands onderzoekstalent is het Promovendi Netwerk Nederland (PNN) juist bezorgd over het behouden van Nederlands talent. Het PNN juicht kennismigratie toe maar concludeert uit het grote aantal buitenlandse promovendi dat het Nederlandse promotiesysteem niet langer aantrekkelijk genoeg is om eigen talent vast te houden. Dat zegt PNN-medewerker Internationale Zaken Erik-Jan Smits, gevraagd naar een reactie op de waarschuwing van Britse universiteitsbestuurders onlangs over de vele buitenlandse promovendi in Engeland (bijna de helft van het totaal). Zij vrezen het uitblijven van een nieuwe generatie 'eigen' onderzoekers. Smits deelt die zorg wat Nederland betreft, aangezien het gros van de buitenlanders na promotie vertrekt. Het nieuwe beurzensysteem dat de Rijksuniversiteit Groningen als eerste instelling onlangs invoerde en waarbij de werknemerstatus van de Nederlandse promovendus is vervangen door een studentstatus, verergert volgens hem de situatie.

Landelijke cijfers ontbreken maar vooral in technische, milieu- en levenswetenschappelijke studies komt 35 tot 60 procent van de (promovendi-)onderzoekers uit het buitenland. "De angst voor kennisvlucht is ongegrond en vergelijkbaar met die voor buitenlandse overnames in het bedrijfsleven. Over een paar jaar veranderen de cijfers weer", vindt echter Fré Pepping van de VLAG-Onderzoeksschool bij Wageningen Universiteit. Hans Niemantsverdriet, decaan Scheikundige Technologie bij de TU Eindhoven, kan voorlopig niet zonder buitenlanders vanwege de grote hoeveelheid werk. "Is het eigenlijk wenselijk om, bij voldoende beschikbaarheid, alleen met Nederlanders te werken?", merkt hij op. "Ik vind die internationale mix juist waardevol." (VR)

In India volgt slechts 7 procent van de 17- tot 24-jarigen hoger onderwijs.

Foto: David H. Wells/HH

Onderwijsinstellingen bezoeken India

Vertegenwoordigers van vier hogescholen en vier universiteiten hebben eind november India bezocht. Zij maakten deel uit van de handelsmissie onder leiding van staatssecretaris Frank Heemskerk (EZ). "Het is nieuw beleid om onderwijsinstellingen bij dit soort missies te betrekken", aldus een woordvoerder van het ministerie. De delegatie bezocht onder meer New Delhi, Mumbai en Bangalore.

De Technische Universiteit Eindhoven, een van de deelnemers aan de missie, heeft al een aantal jaren contacten met India. Sinds anderhalf jaar verzorgt de TU/e samen met de Manipal University een gezamenlijke masteropleiding op het gebied van Informatietechnologie. De Indiase studenten studeren eerst een jaar in eigen land en komen daarna naar Eindhoven. Ze worden gesponsord door Nederlandse bedrijven met vestigingen in India. "De bedrijven hebben veel behoefte aan werknemers die beide culturen kennen", vertelt hoogleraar Jos Baeten, die de TU/e in India vertegenwoordigde. Baten heeft de handelsmissie gebruikt om bestaande contacten uit te bouwen en nieuwe contacten te leggen met twee technologische onderwijsinstuten in New Delhi en Mumbai.

"Op het gebied van informatietechnologie is India bij uitstek een interessant land. Er vindt daar zo veel outsourcing plaats." De Nuffic onderzoekt de mogelijkheid om een onderwijskantoor op te zetten in New Delhi. India staat op de lijst van landen waar het ministerie van onderwijs een Neso (Netherlands Education Support Office) heeft gepland. In India volgt nu 7 procent van de 17- tot 24-jarigen hoger onderwijs, de helft van het Aziatisch gemiddelde. (EH)

DISCUSSIE OVER OESO-RAPPORT

Hogere collegegelden, meer beurzen

Het Nederlandse hogeronderwijsstelsel kent onvoldoende verscheidenheid en dat zet ons land internationaal op achterstand. Wijzigingen in het hogeronderwijsstelsel zijn absoluut noodzakelijk. Die conclusie werd gedeeld door alle deelnemers van de discussieavond die de Nuffic begin november organiseerde over het OESO-rapport over het hoger onderwijs, dat afgelopen mei verscheen.

Nederlandse hogeronderwijsinstellingen zouden veel meer verschillende missies en profielen moeten ontwikkelen. “Ze moeten daarin zelf het voortouw nemen, want de politiek heeft steeds minder grip op de samenleving”, betoogde Yvonne van Rooij, collegevoorzitter van de Universiteit Utrecht. Nederland biedt zijn onderwijs ook te goedkoop aan, vonden de aanwezigen. Aan niet-EU-studenten kunnen hogere collegegelden worden gevraagd. Maar daar moet wel een goed beurzenstelsel tegenover staan. Op het punt van beurzen heeft de overheid een

cruciale rol, stelde hoogleraar Marijk van der Wende. Maar die rol wordt niet goed opgepakt. De kennisbeurzen hebben veel te lang op zich laten wachten en de abrupte afbouw van het beurzenprogramma NFP zorgt voor onzekerheid. Ook zou het Nederlandse hoger onderwijs in het buitenland meer

gepromoot moeten worden. Opgemerkt werd dat de stammenoorlog tussen hbo en wo een goede presentatie in de weg staat. “We hebben een ingewikkeld systeem, maar het is niet wezenlijk anders dan in Finland. We exporteren een probleem dat geen probleem is.” (EH)

“Er is geen enkele reden om geen kostendekkend collegegeld te heffen voor niet EU-studenten”, stelde professor Marijk van der Wende tijdens de discussiebijeenkomst over het OESO-rapport.

Foto: Jos Walenkamp

Harder knokken voor kenniseconomie

Nederland moet meer investeren in de promotie van de Nederlandse kenniseconomie en de werving van buitenlandse kenniswerkers. Als dat niet gebeurt, dreigt Nederland in de internationale concurrentie om kennistalent het onderspit te delven. Dat stellen vijf organisaties van wetenschappers en werkgevers in een voorstel dat zij onlangs aan de ministeries van OCW en EZ aanboden.

In NL: Pleisterplaats voor kennistalent pleiten de KNAW, TNO, VNO/NCW, VSNU en NWO voor meer publieke en private investeringen in research & development en een betere afstemming in onderzoek, uitgaven en beleid. Nederland moet nog meer buitenslands toptalent aantrekken via beursprogramma's, graduate schools en university colleges. De versoe-

pelde kennismigrantenregeling gaat de vijf organisaties niet ver genoeg. Zij zien meer in een Europese green card, waarvoor de Europese Commissie onlangs een voorstel lanceerde. Ook wijzen zij erop dat doeltreffend beleid gebaseerd moet zijn op cijfers. Monitoring van brain circulation – mobiliteit van kenniswerkers – in samenwerking met bedrijven, instellingen en overheid is daarom noodzakelijk. In mei 2008 gaat op Schiphol overigens Holland Gateway open, een loket dat buitenlandse kenniswerkers en investeerders informatie verschaft over werken en zakendoen in Nederland. Het is nog niet zeker of daar in de toekomst ook direct werkvergunningen worden afgegeven. (VR)

Foto: Bram Saey/Hollandse Hoogte

Nederland **SCOORT** goed in Europees onderzoek

Nederlandse universiteiten, bedrijven en organisaties hebben het goed gedaan in de ICT-oproep van het Zevende Kaderprogramma (KP7) van de EU. Zij doen mee aan eenderde van de ruim driehonderd projecten die in de eerste selectieronde zijn goedgekeurd. In totaal waren 1.800 aanvragen ingediend. Dat blijkt uit gegevens van EG-Liaison, de Nederlandse KP7-coördinator bij SenterNovem.

Nederland doet het vooral goed op multimedianeetwerken, organische elektronicasystemen en digitale bibliotheken. Tot de Nederlandse aanvragers behoren de drie technische universiteiten, instituten als TNO en bedrijven als Philips. Uit de eerste resultaten van de milieuproep, waarvoor bijna zeshonderd voorstellen waren ingediend, blijkt verder dat de helft van de 72 voorgedragen projecten een Nederlandse inbreng heeft. Zeven daarvan hebben een Nederlandse coördinator.

KP7 is het grootste Europese subsidieprogramma voor onderzoek en technologie-ontwikkeling met een budget van ruim 50 miljard euro. De ICT-oproep, waarmee een bedrag van 1,2 miljard euro is gemoeid, geldt tot nu toe als de grootste binnen de Kaderprogramma's. KP7 loopt tot en met 2013. Aan KP7-projecten in het programma Cooperation nemen partners uit minimaal drie verschillende lidstaten deel. De komende maanden worden de resultaten van de overige programmablokken verwacht. Dat zijn onder meer 'Ideas' (voor grensverleggend onderzoek), energie, gezondheid en nanowetenschappen. (VR)

High Tech Campus in Eindhoven

Buitenlands nieuws

Rusland werkt aan beter imago

Rusland wil meer beurzen verstrekken aan buitenlandse studenten en de huisvesting en begeleiding van deze studenten verbeteren. Dat meldde vice-premier Dimitri Medvedev vorige maand op een bijeenkomst van buitenlandse afgestudeerden en Russische onderwijsinstellingen. Studeren in Rusland heeft een slecht imago door racistisch geweld en slechte huisvesting. Geweld tegen buitenlanders eist jaarlijks twee tot vijf levens en tientallen gewonden. In Nederland organiseerden studentenafdelingen van Amnesty International onlangs acties tegen racistisch geweld in Rusland.

Maleisische campus in Londen

In Londen is onlangs een vestiging van de Maleisische Limkokwing University of Creative Technology open gegaan. De universiteit, waarvan de hoofdvestiging in Kuala Lumpur zit, biedt opleidingen in game-ontwerp, communicatie en journalistiek. De nieuwe campus moet uitwisseling tussen oost en west stimuleren. Limkokwing heeft overigens ook vestigingen in China, Indonesië en Botswana; een Cambodjaanse staat op stapel. Het onderwijs op Limkokwing is op Britse academische leest geschoeid en vormt een alternatief voor studenten die een studie in Europa niet kunnen betalen. Volgens oprichter Lim Kok Wing voelt zijn instelling ook beter de onderwijsbehoefte in ontwikkelingslanden aan.

Duitse wet beperkt studentenmobiliteit

Duitsland handelt in strijd met het vrije verkeer van burgers in Europa, door Duitse studenten in het buitenland alleen een studiebeurs te geven als de studie een voortzetting is van minstens één jaar studeren in Duitsland zelf. Dat heeft het Europese Hof van Justitie vorige maand geconcludeerd in de zaak van twee Duitse studentes. Zij vonden het onterecht dat hun recht op studiefinanciering verviel toen zij in elders in Europa wilden studeren.

België beste plek voor onderzoek

Belgische onderzoekscentra zijn volgens lezers van het Amerikaanse wetenschapsblad *The Scientist* de beste ter wereld. In de *Scientist*-ranglijst van vorig jaar eindigde België nog als zesde. In de topdrie van 2007 staan verder de VS en Canada. Nederland klom van de achtste naar de zevende plaats. Criteria in de enquête onder 2.000 abonnees waren onder meer de kwaliteit van werkomgeving, onderzoeksinfrastructuur en -beleid. De Universiteit Gent was zesde op de ranglijst van 's werelds beste instituten. *Scientist*-abonnees zijn vooral werkzaam in biomedische wetenschappen, biotechnologie en medische biologie. (VR)

SURF-DIRECTEUR HAMERT OP TOEGANKELIJKHEID
VAN INTERNATIONALE ONDERZOEKSRESULTATEN

Naar een Europese digitale schatkamer

Dankzij nieuwe elektronische communicatiemiddelen kunnen wetenschappers steeds beter internationaal kennis uitwisselen. Die communicatie is een belangrijk werkterrein van SURF, de organisatie voor ict-innovatie in hoger onderwijs en onderzoek. Nederland loopt met zijn supersnelle netwerk voorop. Maar op Europees niveau kan SURF nog heel wat bijdragen, weet directeur Wim Liebrand.

Wie hoort er niet in het rijtje thuis? Gerard 't Hooft, Henriëtte Maassen van den Brink, Frits van Oostrom, Ab Osterhaus of Ronald Plasterk? Vijf vooraanstaande Nederlandse wetenschappers die tot de toptien van hun instelling behoren. SURF vroeg universiteiten en onderzoeksinstituten twee jaar geleden of ze het volledige wetenschappelijke oeuvre van hun tien beste onderzoekers beschikbaar wilden stellen voor de digitale schatkamer (*repository*) die *Keur der Wetenschap* zou gaan heten. De ruim tweehonderd wetenschappers die werden benaderd, leverden in een paar weken meer dan 25.000 publicaties. “Ronald Plasterk was de enige die niet mee wilde doen”, verklapt Wim Liebrand, directeur van SURF. “Wat heb ik eraan als ik mijn eigen publicaties op internet kan teruglezen, vroeg hij zich af. Maar daar gaat het natuurlijk niet om. Bij het ontwikkelen van repositories draait het om kennisdeling en *open access*.”

Voor SURF, de organisatie voor ict-innovatie in het hoger onderwijs en onderzoek, is wetenschappelijke communicatie een belangrijk werkterrein. Onderzoekers maken gretig gebruik van nieuwe elektronische communicatiemogelijkheden. Daardoor is kennisuitwisseling internationaler en sneller geworden. De traditionele verspreiding van wetenschappelijke kennis via papieren tijdschriften maakt plaats voor digitaal publiceren in *e-journals*. Maar ict versnelt niet alleen de wetenschappelijke communicatie, de kennisuitwisseling verandert ook van karakter. Er ontstaan *collaboratories*, virtuele onderzoeksruidten waarbinnen wetenschappers vanaf verschillende geografische locaties hun bronnen kunnen delen en kunnen samenwerken. SURF ontwikkelt de technieken waarmee onderzoekers zich in die virtuele wereld kunnen bewegen.

Pretentius

Het project *Keur der Wetenschap* is daar een voorbeeld van. Het is het paradepaardje van DAREnet (*Digital Academic Repositories*) dat databanken met onderzoeksinformatie van Nederlandse universi-

teiten aan elkaar koppelt en doorzoekbaar maakt. SURF heeft een belangrijke rol gespeeld bij het opzetten van DAREnet. Maar nu het systeem werkt, is het beheer overgedragen aan de Koninklijke Nederlandse Academie van Wetenschappen (KNAW). Via DAREnet zijn inmiddels 135.000 wetenschappelijk documenten op te vragen, waaronder 15.000 proefschriften en de afstudeerscripties van vijftien hogescholen. “Maar het gaat ons niet alleen om publicaties”, stelt Liebrand. “Ook onderzoeksvoorstellen en het werkmateriaal kunnen worden opgenomen in een repository. Onderzoeksgegevens bijvoorbeeld, maar ook geluidsfragmenten of beelden. De naam schatkamer klinkt misschien wat pretentius, maar is dus wel op zijn plaats.”

Petitie op internet

Nederland is het eerste land waar alle universiteiten en onderzoeksinstituten meedoen aan het opzetten van een gezamenlijke repository. Maar er wordt hard gewerkt aan een Europese digitale schatkamer. In 2003 hebben een aantal grote Europese onderzoeksinstituten de verklaring van Berlijn opgesteld, waarin ervoor wordt geijverd om de resultaten van wetenschappelijk onderzoek breed toegankelijk te maken. Maar dat schiet nog niet erg op, vindt Liebrand. Wetenschappelijke uitgeverijen vormen een belangrijk obstakel. Zij hebben vaak het auteursrecht van onderzoekspublicaties die in hun tijdschriften hebben gestaan. Daardoor kunnen onderzoekers hun eigen publicaties niet zonder toestemming van een uitgever in een repository plaatsen. Om schot in de zaak te krijgen heeft SURF, samen met zusterorganisaties uit Engeland, Duitsland en Denemarken, begin dit jaar een petitie op internet geplaatst. Daarin wordt de Europese Commissie tot actie gemaand. Onderzoek dat met publieke middelen is gefinancierd, moet ook publiek toegankelijk zijn, vinden de opstellers. Als de EU onderzoekssubsidies verstrekt, zou ze moeten eisen dat de resultaten kort na publicatie in een *open access*-archief worden opge-

nomen. De petitie is inmiddels door 26.845 wetenschappers en studenten ondertekend. Een bewijs dat gratis toegang tot wetenschappelijke informatie erg leeft, vindt Liebrand. De petitie is aangeboden aan de Europees commissaris voor onderzoek. "Op dit moment zijn we bezig het onderwerp op de agenda van het Europees parlement te krijgen."

SURF spant zich niet alleen in voor internationale kennisuitwisseling tussen onderzoekers, maar probeert ook de informatie-uitwisseling tussen docenten op gang te brengen. Om te beginnen in Nederland. SURF werkt aan een digitale onderwijs-schatkamer, LOREnet (*Learning Object Repository*) geheten. "Een mooie naam", vindt Liebrand, "want *lore* is ook het middeleeuwse, Engelse woord voor leren." In deze schatkamer kunnen docenten digitale leermiddelen met elkaar delen. Maar LOREnet staat nog in de kinderschoenen.

Cultuurverschillen

Uitwisseling van onderwijsmateriaal op Europees niveau of wereldschaal is helemaal nog ver weg. "De techniek is er", stelt Liebrand. "Het zijn vooral cultuurverschillen die de samenwerking op het gebied van onderwijs bemoeilijken. Ook hebben docenten last van het *not invented here*-syndroom. Het gevaar van zo'n onderwijsrepository is dat ze alleen het materiaal bekijken dat ze er zelf hebben ingezet. Dat is al bij andere onderwijsprojecten gebleken."

De SURF-directeur betwijfelt sowieso of ict-toepassingen een grote bijdrage kunnen leveren aan het verbeteren van de manier waarop we leren.

"Ik vraag me af of we met e-learning wel op het goede pad zitten"

"E-learning ontwikkelt zich heel traag. Ik vraag me steeds meer af of we daarmee wel op het goede pad zitten. Het bewijs dat je het leerproces er echt mee kunt verbeteren, is dun." Internet is een communicatiekanaal, het zorgt voor snelle interactie. "Je kunt er rijke, flexibele leeromgevingen mee creëren, waardoor studenten onafhankelijk van tijd en plaats kunnen leren. Daar is grote behoefte aan bij nieuwe groepen studenten. Mensen die werken en leren combineren, bijvoorbeeld, maar natuurlijk ook buitenlandse studenten. Daarom ondersteunt SURF e-learning ook. Maar een elektronische leeromgeving zorgt waarschijnlijk niet voor een dramatische verbetering van het leerproces. Logisch, het leerproces veran-

dert niet door de introductie van ict. Leerprocessen zijn altijd hetzelfde."

Een virtuele universiteit op Second Life heeft dus weinig kans van slagen? "Ik kan me voorstellen dat er robots komen die studenten iets kunnen leren. Programmeren bijvoorbeeld. Maar je kunt nooit alles via Second Life leren, daar geloof ik niks van. Er is op zijn minst een combinatie van contactonderwijs en e-learning nodig. Het is bekend dat teleconferencing alleen goed werkt als je elkaar kent. Datzelfde geldt voor leren. In het onderwijs moet je elkaar regelmatig tegenkomen."

YVONNE VAN DE MEENT

Meer informatie over Keur der Wetenschap is te vinden via www.darenet.nl. De petitie voor vrije toegang tot de resultaten van publiek gefinancierd onderzoek staat op: www.ec-petition.eu. De ontwikkeling van de onderwijs-schatkamer is te volgen via www.lorenet.nl.

TWINTIGJARIG SURF BOUWT NÓG GEAVANCEERDER NETWERK

"SURF is een unieke organisatie. Zoiets vind je nergens ter wereld", stelt directeur Wim Liebrand trots. "In Engeland heb je Jisc, daar werken we veel mee samen, maar dat is meer een overheidsorganisatie. SURF is een samenwerkingsverband van universiteiten, hogescholen en onderzoeksinstituten. De instellingen financieren SURF en maken ook de strategische

beleidskeuzes." De samenwerking begon in 1985 met het opzetten van SURFnet, dat de toenmalige universitaire rekencentra met elkaar verbond. De Stichting SURF werd twee jaar later opgericht. Dankzij de twintigjarige samenwerking beschikt het Nederlandse hoger onderwijs nu over SURFnet6, een van de snelste en meest geavanceerde netwerken ter

wereld. Maar er wordt al weer gewerkt aan een opvolger, waarin traditionele technieken worden gecombineerd met een nieuwe draadloze techniek die 'dynamische lichtpaden' wordt genoemd. SURFnet is met ongeveer zestig werknemers en een budget van 40 miljoen euro per jaar nog steeds de grootste werkmaatschappij. SURFdiensten, de

licentieorganisatie die het hoger onderwijs van betaalbare software voorziet, heeft ongeveer 25 werknemers en een bruto omzet van 40 miljoen euro per jaar. SURFfoundation, dat innovatieve toepassing van ict in onderwijs en onderzoek ontwikkelt, heeft twintig medewerkers en een jaarbudget van ongeveer 20 miljoen euro. (YvDM)

Rammelend raamwerk

Ik moet iets bekennen. Ik ben verslaafd. Verslaafd aan het schrijven van Europese subsidieaanvragen. Verslaafd aan die diepe voldoening als doelstellingen en werkplan naadloos in elkaar passen. Aan de schoonheid van een formulering van de 'European added value'. Aan het bedenken van steeds weer andere bewoordingen, ook als tien keer hetzelfde wordt gevraagd. Niet dat alles rond een aanvraag puur genieten is. Dan doel ik op de momenten, 's nachts, dat je je realiseert dat die paragraaf over innovatie niet goed in elkaar zit. En dat je bent vergeten dat in Europees jargon met innovatie meestal technologische innovatie wordt bedoeld. Of dat je punt E.2.1 over het hoofd hebt gezien. Soms sluipt er enige naïeve kwaadheid in mijn favoriete bezigheid. Bijvoorbeeld over de wijze waarop in aanvragen de Lissabonstrategie en ander Europees beleid moeten worden omarmd. Lege lippendienst is het enige resultaat. En denken ze nu heus, dat die reis 'van Athene naar Warschau' al is geregeld, drie jaar voordat hij zou moeten plaatsvinden? Maar wij verslaafden vinden het een sport om oplossingen te vinden die niet van echt zijn te onderscheiden. Heel erg is het om een evaluatierapport te moeten lezen. Vroeger was dat een nietszeggend paragraafje. Nu de Executive Agency de scepter zwaait, worden alle zwakke punten genadeloos blootgelegd. In de aanvraag voor een 'Erasmus Netwerk' was dat commentaar maar liefst vier pagina's lang: zeven punten, met scores, maximum en drempel er ijzingwekkend kwantitatief bij vermeld. Ik vergeet hier voor het gemak dat goedkeuring de ultieme lakmoesproef is, het gaat immers om verslaving. In 2007 werden slechts zestien voorstellen voor deze Erasmus Netwerken ingediend, waarvan er acht werden geselecteerd. Daar was ook ons netwerk

onder, met vlag en wimpel. Acht netwerken is een mager resultaat, vindt u ook niet, voor netwerken die de Europese dimensie in het hoger onderwijs versterken.

Ons nieuwe netwerk *artenet europe* stelt het kunstvakonderwijs in Europa in staat de komende drie jaar verder te werken aan de implicaties van het Bolognaproces, het *tunen* van de competenties in de verschillende kunstdisciplines en kwaliteitsverbetering. Het zal ook artistiek onderzoek en kennisproductie, steeds belangrijker in het kunstvakonderwijs, op de Europese kaart zetten en de maatschappelijke functie van het kunstvakonderwijs, samen met stedelijke initiatieven, versterken. De rol van de kunstenaar verandert, en het kunstvakonderwijs verandert mee.

Met alle plezier schrijf ik er een artikel over, maar daar gaat het nu even niet om. Een verslaafde ziet immers alleen zijn of haar eigen probleem. Een Tempus-voorstel werd, na acht maanden, afgewezen. Niet omdat er te weinig geld was, of omdat er te veel aanvragen waren. Nee, het *logical framework* bleek niet voldoende uitgewerkt. Moeilijk, om met een rammelend logisch raamwerk te moeten leven. Het komt vast niet zo vaak voor, maar als u dit herkent, dan kunnen we misschien eens uitwisselen hoe we onze verslaving te lijf kunnen gaan. In dat tentje misschien, om de hoek van de Wetstraat, vlakbij Charlemagne. Of toch virtueel?

TRUUS OPHUYSEN

Truus Ophuysen is verantwoordelijk voor research & development bij de European League of Institutes of the Arts (ELIA) in Amsterdam. Zij nodigt als columnist voor de volgende Transfer uit: Corrie Ehlen, programmamanager grensverleggend onderwijs bij de Hogeschool Zuyd.

Meer duidelijkheid gewenst

Hoe transparant is het Nederlandse hogeronderwijssysteem voor buitenlandse studenten? Kennen zij het verschil tussen universiteit en hogeschool en weten zij welke graad ze uiteindelijk zullen behalen?

Transfer greep de Dag van de Internationale Student aan om dat te onderzoeken.

De naamgeving van hogescholen in het buitenland en de titulatuur van afgestudeerde hbo'ers. Het zijn onderwerpen waarover al jaren wordt gediscussieerd. De hogescholen vinden dat afgestudeerden van hbo-opleidingen waar onderzoek wordt gedaan, meer dan een 'kale' bachelortitel zouden moeten krijgen. De universiteiten op hun beurt zijn er niet blij mee dat een aantal hogescholen zich sinds 2006 als *universities of applied sciences* presenteert. Tot nu toe is het de politiek en het onderwijsveld niet gelukt om een classificatie van ons hogeronderwijssysteem te ontwikkelen die in het buitenland goed is uit te leggen. Daardoor mist met name het hbo een internationaal profiel. Eind oktober bezochten buitenlandse studenten massaal de Dag van de Internationale Student (DIS) in Den Haag. *Transfer* testte 155 van hen op hun kennis van het Nederlandse hoger onderwijs. De studenten, afkomstig uit vijftig verschillende landen, kregen een aantal stellingen voorgelegd.

Binair stelsel

Dat een universiteit niet hetzelfde is als een hogeschool weten de meeste respondenten wel. 64 Procent is het niet eens met de stelling dat er nauwelijks verschil is tussen het onderwijs aan een universiteit en dat aan een hogeschool. Lastiger wordt het als er gedetailleerder wordt ingegaan op de verschillen. De stelling 'een bachelorpro-

gramma aan een universiteit duurt drie jaar, een bachelorprogramma aan een hogeschool duurt vier jaar', wordt al in mindere mate juist beantwoord. Een kleine 50 procent ondersteunt deze – inderdaad juiste – stelling. Meer dan 30 procent is het er niet mee eens, 20 procent weet het niet. Onduidelijk is voor de meeste studenten hoe het nu zit met de titels *master of arts* (MA) en *master of science* (MSc). Op advies van de Tweede Kamer is besloten dat deze graden voorbehouden blijven aan het wetenschappelijk onderwijs. Hogescholen mogen bij wijze van uitzondering een opleiding aanbieden die leidt tot een MA- of MSc-grad, maar dan moet deze wel als zodanig geaccrediteerd zijn. Bijna 60 procent van de ondervraagde studenten denkt dat zowel hogescholen als universiteiten deze wetenschappelijke graden mogen verlenen en weet niet dat dit bij hbo-instellingen slechts bij uitzondering het geval is. 26 Procent weet dit wel, 14 procent moet het antwoord schuldig blijven.

Interessant in dit verband is of de ondervraagde studenten weten welke graad zijzelf uiteindelijk zullen behalen. De wo-studenten vulden in de enquête nagenoeg allemaal de juiste titel in. De hbo'ers zijn minder goed op de hoogte. Zo denkt een aantal van de ondervraagde hbo-studenten na afloop van hun opleiding een *bachelor of science*-titel op zak te zullen hebben.

GEDRAGSCODE VERSUS VERBLIJFSVERGUNNING

In het onderzoek op de DIS legde *Transfer* de respondenten ook twee stellingen voor over de Gedragscode internationale student, die sinds 2006 van kracht is. Instellingen die deze

code ondertekenen, verplichten zich om goede informatie te verstrekken, eisen te stellen aan de kwaliteit van de te werven studenten en de kwaliteit van hun eigen onderwijsaanbod te

garanderen. Een kleine 75 procent weet wat de Gedragscode inhoudt. Maar dat niet-EU-studenten geen verblijfsvergunning krijgen als ze willen gaan studeren aan een instelling

die de Gedragscode niet heeft ondertekend, is bij 64 procent onbekend. (EH)

In groten getale bezochten internationale studenten de speciaal voor hen georganiseerde dag in het World Forum Convention Centre in Den Haag.

Foto: Serge Ligtberg

Ook over een paar hbo-masters is onduidelijkheid. Enkele Ethiopische studenten denken dat zij een MA-titel krijgen, maar hun studie staat geregistreerd als een *professional master*. Hetzelfde geldt voor de Engelstalige master Accountancy and Control. Een aantal Indonesische studenten gaat ervan uit dat deze opleiding hun een *master of science*-titel oplevert. Keuringsinstantie NVAO heeft deze opleiding echter geaccrediteerd als een *professional master*.

Niet beschermd

Dat het de Indonesische studenten niet duidelijk is welke graad zij gaan behalen, is niet zo vreemd. De website van de betreffende instelling meldt dat de NVAO de opleiding als een *professional master* heeft geaccrediteerd. Maar op diezelfde site staat ook dat de studie volgens The Foundation for International Administration Accreditation een *master of science*-opleiding is. Word daar maar eens wijs uit als internationale student. Is het nu een MSc-opleiding of niet? "In Nederland staat deze opleiding als een *professional master* geregistreerd", stelt Axel Aarden van de NVAO. "Het probleem is dat de Nederlandse regering de mastertitel niet heeft beschermd. Dit in tegenstelling tot andere landen. Het staat elke instelling vrij om MSc-titels uit te reiken. Maar in dit geval

is hij niet erkend. Wij vinden dat er dringend werk van moet worden gemaakt om de titels wettelijk te beschermen."

Ook de gang van zaken rond accreditatie van instellingen en opleidingen blijkt niet voor iedere student even helder te zijn. In Nederland kennen we, in tegenstelling tot de meeste andere landen, zowel opleidingsaccreditering als instellingserkenning. Een instelling kan wel erkend zijn, maar dat wil niet zeggen dat alle opleidingen zijn geaccrediteerd. Ruim 58 procent van de ondervraagden denkt echter dat als een instelling is erkend door de Nederlandse overheid, ook alle opleidingen geaccrediteerd zijn.

Meer transparantie in het Nederlands hoger onderwijs zou beslist geen kwaad kunnen, zo blijkt uit de enquête. Niet voor niets wordt al lange tijd gepleit voor een classificatiesysteem waarin de kenmerken van een instelling en de aard en kwaliteit van het onderwijs in kaart zijn gebracht. Want vriend en vijand zijn het erover eens dat de naam universiteit niet veel zegt. Ook dat is een onbeschermd titel. Het gaat erom wat er achter die naam schuil gaat. De plannen zijn er, nu nog de uitvoering.

ELS HEUTS

"Er moet dringend werk worden gemaakt van wettelijke bescherming titels"

DIS-bezoeker voelt zich prima

Eind oktober organiseerde de Nuffic voor de tweede keer de Dag van de Internationale Student (DIS). Vier van de

‘Niemand is te oud om te leren’

De 46-jarige Sarintip Tantanee uit Thailand voelt zich helemaal thuis tussen de vele twintigers en dertigers op de DIS. “Niemand is te oud om te leren. En van jongeren kan ik weer leren over technologische ontwikkelingen”, zegt Tantanee, universitair docent *water resources*. Ze volgt drie maanden een NFP-cursus *Remote Sensing & GIS Application for Water Resources Management* bij het ITC in Enschede. ‘GIS’ staat voor geografische informatiesystemen. Daarmee kunnen studenten gegevens over geografische objecten verzamelen en analyseren. “Het ITC heeft een internationale reputatie op dit terrein”, vertelt Tantanee. “GIS-gegevens zijn belangrijk voor landbouw en milieubeheer. Ze kunnen veel vertellen over de verwachte regenval. Thailand heeft veel last van overstromingen en aardverschuivingen door regenval.”

Inmiddels is ze gek op kaas en blij dat ze in het rustige Enschede zit. “In een stad als Amsterdam zou ik te veel worden afgeleid. Van een cultuurschok heb ik geen last. Thai passen zich makkelijk aan. *And we always smile.*”

‘Interessante cultuurverschillen’

Varinder Pal Singh (23) uit India kan het Nederlands hoger onderwijs aardig verkopen.

“Landen als Nederland bieden veel *business opportunities* voor studenten”, vindt Singh, die *International Business Management Studies* volgt aan Inholland Hogeschool in Diemen. “Er zijn hier Engelstalige opleidingen en bij Inholland kon ik er Frans bij doen. Hierna wil ik een master *international finance* doen aan de Universiteit van Amsterdam. Die behoort tot de universitaire top van Europa. Daarna terug naar India, werken bij een bank of een groot bedrijf.” Afgezien van visumperikelen stuitte Singh hier op weinig problemen. “Iedereen spreekt Engels. Ik had ook een paar Nederlandse studievrienden, maar die zijn nu zelf naar het buitenland.” Singh was verrast door de vele nationaliteiten in Amsterdam en op de opleiding. “India kent veel verschillende culturen. Maar niet in de Punjab, waar ik vandaan kom. Die cultuurverschillen zijn interessant en leerzaam. Dat is het leuke van Nederland. Het is een klein land, maar het kent veel nationaliteiten.”

in Nederland

ongeveer 1.700 bezoekers vertellen over hun ervaringen in Nederland.

VERA ROS

‘We bidden zelfs voor het eten’

De jurk heeft Freda Bella Anek (33), naar Oegandese traditie, speciaal voor de feestelijke gelegenheid aangetrokken. “Ik ben de enige Afrikaan in het studentencomplex waar ik woon”, vertelt Anek, die in Wageningen aan Hogeschool Van Hall Larenstein studeert. “Met de Nederlandse bewoners kan ik goed opschieten. Ze vinden mij altijd zo netjes en schoon. Ik heb ze zelfs zo ver gekregen dat we bidden voor het eten!”

Anek haalde in Oeganda haar bachelordiploma en volgt nu een professional master *management of international development* met als specialisatie internationale landbouw. “Ik heb drie jaar gewerkt in de landbouwsector om boeren te adviseren over zaken als milieubeheer en technologische innovaties. Ik werk graag met mensen, maar wil me nu meer met beleid en lobbywerk bezighouden. Daarom doe ik deze opleiding”, licht ze toe. De keus voor Wageningen was snel gemaakt. “Veel Oegandezen hebben hier gestudeerd en Wageningen heeft een goede naam op het gebied van antropologie en landbouw.”

‘Goede atmosfeer om in te leven’

De Hongaarse Gergely Spránitz (21) wil na zijn masterstudie *international business law* aan de Universiteit van Tilburg het liefst in Nederland blijven werken. “Het leven is hier beter en dat merk je. Nederlanders zijn tevreden, geduldig en gelukkig. En ze reizen veel. Het is goed om in zo’n atmosfeer te leven.” Nederlanders zijn soms nogal gesloten, vindt Spránitz, die in zijn studentenhuus vooral met buitenlanders optrekt. “Maar dat is prima zo. Op de universiteit heb ik wel veel contact met Nederlanders.”

Aanvankelijk twijfelde hij tussen Finland, België en Nederland. De reputatie van Tilburg gaf de doorslag. Ook heeft hij studiegenoten die eveneens in Brabant hebben gestudeerd. “Ik heb al vier jaar rechten gedaan in Hongarije, maar dat kent nog geen bachelor-masterstelsel en daar kon ik geen internationaal recht doen.” Als advocaat wil hij zich later richten op intellectueel eigendomsrecht of informatierecht. “Die gebieden vind ik interessant vanwege de ICT-ontwikkelingen en daarnaar heb ik tijdens mijn studie in Hongarije al onderzoek gedaan.”

Foto's: Serge Ligtienberg

GROOT-BRITTANNIË MOET ALLE ZEILEN BIJZETTEN

OM BUITENLANDSE STUDENT TE BEHOUDEN

Wake-up call voor Brits hoger onderwijs

Door de toenemende concurrentie is een studie in Engeland niet meer vanzelfsprekend voor internationale studenten.

Het Britse hoger onderwijs staat voor de uitdaging om de instroom van buitenlandse studenten veilig te stellen. Internationale concurrentie en te weinig investeringen in overzeese samenwerkingsbanden kunnen Groot-Brittannië de das om doen. En de buitenlandse studenten zelf zijn ook al niet tevreden.

Internationale studenten op Britse universiteiten klagen over de kwaliteit van het onderwijs. Studenten van buiten de Europese Unie betalen aan collegegeld tussen de 12.000 en 17.000 euro per jaar, maar vinden dat universiteiten daar weinig tegenover stellen. Te veel zelfstudie, te weinig contacturen met docenten, onvoldoende begeleiding en feedback om het leerproces op tijd te kunnen bijsturen. Dat zijn grofweg de klachten die binnenkomen bij Evita Situma, hoofd van de internationale afdeling van de National Union of Students (NUS). “Studenten willen waar voor hun geld”, weet de Keniaanse, die ondernemingsrecht studeert. “Zeker nu ze merken dat landenoten in bijvoorbeeld de Verenigde Staten en Australië betere kwaliteit krijgen voor minder geld.” Het collegegeld bij sommige opleidingen stijgt volgend studiejaar met wel duizend pond, vertelt Situma. “Daardoor kunnen studenten in financiële problemen raken. De meeste buitenlandse studenten in Groot-Brittannië komen uit de middenklasse, niet uit heel rijke families, zoals hier wel eens wordt gedacht. Maar de boodschap van de universiteit is hard: *pay or you can go!* Buitenlandse studenten voelen zich de melkkoe van het Britse hoger onderwijs.”

Vinger op de zere plek

Ze zijn volgens Situma steeds minder geneigd zich bij die rol neer te leggen. “Als je vroeger de kans kreeg om hier te studeren, dan pakte je die met beide handen aan”, vertelt de studente. “Groot-Brittannië zat in de *confident zone*, door de Engelse taal en de unieke internationale contacten met de ex-koloniën. Maar nu zijn er door toenemende concurrentie goede alternatieven. Dat beseffen ze hier nog nauwelijks. In de VS heb je naast een studiebeurs en goede begeleiding bijvoorbeeld ook betere sportfaciliteiten. Groot-

Brittannië heeft een *wake-up call* nodig.” Die is inmiddels gekomen. In september legde de OESO de vinger op de zere plek, in het rapport *Education at a Glance*. Daarin bezet het Verenigd Koninkrijk, samen met Polen, de zeventiende plaats (van 22 westerse landen), met een gemiddelde van 18,2 studenten per docent. Het OESO-gemiddelde is 15,8 studenten, in de VS is het gemiddelde 15,7 en in Duitsland 12,2. Verder staan de Britten op de 22ste plaats van 27 landen, wat betreft uitgaven aan universiteitsmedewerkers. De publieke uitgaven aan hoger onderwijs blijven ook achter: in Groot-Brittannië zijn die 0,8 procent van het Bruto Binnenlands Product, in de VS 1 en gemiddeld in Europa 1,1 procent.

Frustraties

Ook het Britse Higher Education Policy Institute (HEPI) kwam onlangs met een negatief rapport. Daarin stonden de frustraties van internationale studenten, zoals hierboven beschreven. Verder bleek dat studenten aan Engelse universiteiten gemiddeld 14,2 lessen per week krijgen en 12,7 uur nodig hebben voor zelfstudie. Dat komt neer op bijna 27 uur studietijd per week, minder dan in willekeurig welk ander Europees land. In Nederland, Duitsland en Frankrijk ligt het gemiddelde rond de 35 uur per week.

Het Verenigd Koninkrijk kan het zich niet veroorloven achter te blijven, zegt Sally Hunt, voorzitter van de University and College Union (UCU). “We investeren aanzienlijk minder in hoger onderwijs dan onze concurrenten, de klassen zitten hier voller dan waar ook ter wereld en de uitgaven aan universiteitsdocenten zijn onder de maat. Als we aan de wereldtop willen blijven, moeten we stoppen met onszelf voor de gek te houden dat we ons hier goedkoop vanaf kunnen maken.” Al helemaal – Hunt

*“Internationale studenten
zijn de melkkoe van
Britse universiteiten”*

zegt het er niet bij – omdat Britse universiteiten het hoogste collegegeld ter wereld vragen, op enkele Amerikaanse private universiteiten na.

Hoewel het aantal buitenlandse studenten in Groot-Brittannië nog steeds toeneemt (zie tabel), is het marktaandeel gedaald van 16 procent in 1998 tot 11 procent nu. Vooral Chinezen – de grootste studentengroep van buiten de Europese Unie – kiezen steeds vaker voor de VS en Australië. De VS verhogen jaarlijks hun onderzoeksinvesteringen in China met 25 procent, het Verenigd Koninkrijk komt uit op 8 procent. In Singapore zijn de laatste drie jaar achttien internationale campussen geopend, bijna allemaal Amerikaans of Australisch.

Het Britse parlementaire Education and Skills Committee concludeerde deze zomer dan ook in haar achtste rapport: ‘[Britse onderzoeks-]instituten zijn vertrouwd geraakt met de inkomsten uit collegegelden van internationale studenten. Maar deze inkomsten zijn niet gegarandeerd op de lange en middellange termijn.’ Meer samenwerking met onderzoeksinstituten in opkomende landen zoals India, China, Brazilië en Zuid-Afrika is volgens het rapport de oplossing om de stroom buitenlandse studenten voor de toekomst zeker te stellen.

Belangrijke impuls

Professor Lan Xue van de Tsinghua University in China zegt in het rapport dat Britse universiteiten internationale studenten te veel zien als markt om te exploiteren zonder erin te willen investeren. Het Verenigd Koninkrijk staat niet in de **topvijf** van landen met *joint ventures* of andere vormen van samenwerking met Chinese universiteiten, merkt ze op. Professor Phil Brown, van het Centre on Skills, Knowledge and Organisational Performance van de Cardiff Universiteit, is het met haar eens. “Internationale studenten geven een belangrijke impuls aan de economie en aan de instituten zelf. Maar als we deze groep nog langer alleen blijven bekijken vanuit economisch oogpunt, dan heeft dat negatieve gevolgen voor de kwaliteit van het hoger onderwijs op de lange termijn.”

Volgens Brown moet Groot-Brittannië stoppen ‘te denken dat we altijd de winnaar zullen zijn’. “Er zijn grote verschuivingen aan de gang, steeds meer onderzoeksbanen gaan naar Azië. Ik denk dat we niet meer moeten focussen op de hoeveelheid internationale studenten die we trekken. We kunnen ons beter richten op internationale contacten met andere hoog scorende universiteiten en onderzoeksinstituten.” Groot-Brittannië moet zich verder realiseren dat elders in Europa steeds meer opleidingen in het

Engels worden aangeboden. Nederland telt 1.300 Engelstalige programma’s maar ook aan Duitse en Franse universiteiten wordt steeds meer in het Engels gedoceerd. De concurrentie op de Engelstalige markt in Europa is enorm. Toch maken de Britten zich nog geen grote zorgen. Brown vraagt zich bijvoorbeeld af of het wel goed is voor het onderwijsniveau om in niet-Engelssprekende landen Engelstalige programma’s aan te bieden. “Het taalniveau moet heel hoog zijn om onderwijsprogramma’s in een andere taal te geven. Volgens mij gaat het uiteindelijk toch ten koste van de kwaliteit.” De professor denkt dat de concurrentie voor Groot-Brittannië vooral harder wordt door de opkomst van goede instituten in andere Engelstalige landen, zoals Canada en Australië.

Diversiteit

Volgens Brown zou Europa er goed aan doen om te proberen, net als de VS, getalenteerde buitenlandse studenten met speciale voordeeltjes te lokken. Zo kunnen studenten in Amerika de garantie krijgen van goedbetaald werk op de Amerikaanse markt. Dat Europa dergelijke voordeeltjes niet kent, noemt Brown ‘een groot gebrek’. “We concurreren met z’n allen om dezelfde studenten. We moeten innovatief nadenken hoe we in Europa een win-winsituatie kunnen creëren.”

Daar kan studente Evita Situma zich helemaal in vinden. “Ik ken een student uit Kongo die studeert in een uniek samenwerkingsverband tussen een Franse en een Britse universiteit. Hij studeert een jaar in Engeland, dan een jaar in Frankrijk. Daarna kan hij kiezen waar hij verder wil. Dat is een zeer aantrekkelijke constructie voor internationale studenten, omdat ze zo de diversiteit van Europa leren kennen.” Europa, met zoveel verschillende landen, zou volgens Situma meer van dat soort constructies moeten bedenken.

EVERT-JAN QUAK

	Aantal studenten (2005–06)	Aantal studenten als percentage	Toename tussen 1996–07 en 2005–06
VK	2.006.035	85,9%	29%
EU	106.225	4,5%	21%
Niet-EU	223.855	9,6%	104%
Totaal	2.336.110	100,0%	33%

Tabel: Aantallen studenten en de toename daarvan in het Verenigd Koninkrijk (VK) uitgesplitst naar de regio waar de student vandaan komt (VK, EU, Niet-EU), bron: *Universities UK – Patterns report (2007)*

‘Standaardiseer Europese eindexamens’

Internationale ervaring kun je ook dicht bij huis op doen. Matthijs Breugem (21), student aan de TU Delft, nam vorige maand in Den Haag deel aan het European Parliament for Students.

“Ik studeer technische natuurkunde, maar raak steeds meer geïnteresseerd in financiën en economie. Uitrekenen met welke snelheid atomen rondsuizen is grappig, maar staat wel ver van de werkelijkheid af. Dan boeien de ontwikkelingen in de wereld me meer. Zoals de vraag waarom de hegemonie van de dollar in de westerse wereld gevaarlijk is. En hoe Europa zich tegenover een machtsblok als de Verenigde Staten zou moeten opstellen. Mede uit belangstelling voor dat soort zaken had ik me bij de Stichting Student Forum for European Affairs (SFEA) opgegeven voor het European Parliament for Students. We hebben twee dagen lang over een aantal resoluties gedebatteerd, waarbij ieder de belangen van zijn eigen land moest verdedigen. Net als in het echt, dus. Omdat ik me laat had ingeschreven, kreeg ik

Foto: Sam Reintmeester

Slowakije toebedeeld. Niet een land waarmee ik direct affiniteit heb, maar dat maakte voor het debatteren eigenlijk niet veel uit. Het gaat toch vooral om het onderwerp.

Ik had Onderwijs en Cultuur onder mijn hoede. De vraag die wij ons als student-parlementariërs stelden, was: hoe zorg je ervoor dat burgers zich betrokken voelen bij Europa, dat het immers steeds meer voor het zeggen krijgt? Onze conclusie was: door al op de middelbare school vakken aan te bieden die over Europa gáán. En wat ik uit eigen ondervinding weet, is dat die Europese middelbare scholen onderling ook wel wat beter op elkaar afgestemd zouden kunnen worden. Vooral wat betreft de waarde van de diploma's en erkenning daarvan in het buitenland.

Ongeduldig

Ik wil straks bijvoorbeeld graag mijn master wiskundige economie aan de Sorbonne in Parijs doen. Als ik daar aanklop met mijn vwo-examen Frans 1 en 2 op zak, word ik niet zonder meer toegelaten. Dan moet ik eerst naar een speciaal instituut om een extra certificaat Franse taal te halen. Een hopeloos langdurig traject, dat de internationalisering van het hoger onderwijs bepaald niet bevordert. Ik zou zeggen, standaardiseer de Europese eindexamens, zeker voor de talen. Dan komt het internationale studentenverkeer pas goed op gang. En dat draagt weer bij aan een hecht Europa.

Ik vond het geweldig interessant om aan die debatten mee te doen. Onze resolutie, over het implementeren van een Europa-vak op de middelbare school, is uiteindelijk ook aangenomen. Dat was nog een heel proces, om de neuzen dezelfde kant op te krijgen. Mede daardoor ben ik tot de slotsom gekomen dat ik na mijn studie geen europarlementariër wil worden. Democratie is een schoon goed, maar wel een kwestie van lange adem. En daar ben ik te ongeduldig voor. Het bedrijfsleven lukt me veel meer, maar ik hoop een paar mooie Europese projecten te mogen doen.”

ANNEMIEKE BOSMAN

Ophief raakt 'omstreden' Pakistaniërs niet

De drie TU's willen meer geld voor het begeleiden van een groep Pakistaanse beurspromovendi. Die zijn ook om andere redenen omstreden: brengen ze de nationale veiligheid niet in gevaar? Promovendi Hisham bin Zubair en Nailah Ayub merken weinig van de ophief. 'De mensen zijn heel vriendelijk.'

Van Nederland had Hisham bin Zubair eigenlijk nog nooit gehoord. "Ik dacht dat ze er Duits zouden spreken, toen ik het in de atlas opzocht", zegt hij. Maar toen hij hoorde dat hij er zou kunnen promoveren, bedacht hij zich geen moment. Hij pakte zijn koffer en ging bij de TU Delft aan de slag bij numerieke wiskunde. "Ik zie het als een *once in a lifetime opportunity*", zegt hij. "In Nederland ligt het onderzoeksniveau veel hoger dan in Pakistan. Ik kan hier veel leren en die kennis kan ik thuis straks delen met mijn studenten."

Hisham bin Zubair was de eerste die met een beurs van de Higher Education Commission (HEC) naar Nederland kwam. Hij arriveerde in 2005. Sindsdien traden 110 Pakistaanse promovendi in zijn voetsporen. Ze worden met 975 euro per maand gesponsord door de Pakistaanse overheid. Die betaalt ook hun vliegticket. Een retourtje, want alle bursalen moeten terugkeren naar hun geboorteland, zodat ze daar hun kennis kunnen verspreiden.

Pakistan is al jaren ambitieus bezig een nieuw onderwijssysteem op te zetten. De uitzendingen naar Nederland horen daarbij. Maar niet alle Nederlandse instellingen zijn daar even blij mee. Zo vinden de technische universiteiten dat Pakistan te weinig betaalt voor de begeleiding van de promovendi. Door de dure apparatuur die ze gebruiken, kosten bèta's veel meer geld dan alfa's, betogen de TU's. Zij zijn met de HEC in onderhandeling over een hogere vergoeding.

In het slop

Voor Bin Zubair heeft die ophief geen gevolgen. "Numerieke wiskunde wordt inderdaad op dure computers gedaan, maar die staan hier toch al", zegt universitair hoofddocent Kees Oosterlee, die de Pakistaan begeleidt. Hij kan zich wel voorstellen dat

andere vakgroepen hogere kosten hebben.

Bin Zubair gaf een aantal jaren wiskundeles op een Pakistaanse privé-universiteit voordat hij naar Nederland kwam. "Mijn carrière zat in het slop", vertelt hij. "Ik wilde hogerop. Daarvoor had ik betere diploma's nodig maar die kon ik in Pakistan niet krijgen. Het HEC-beurzenprogramma was voor mij een uitkomst."

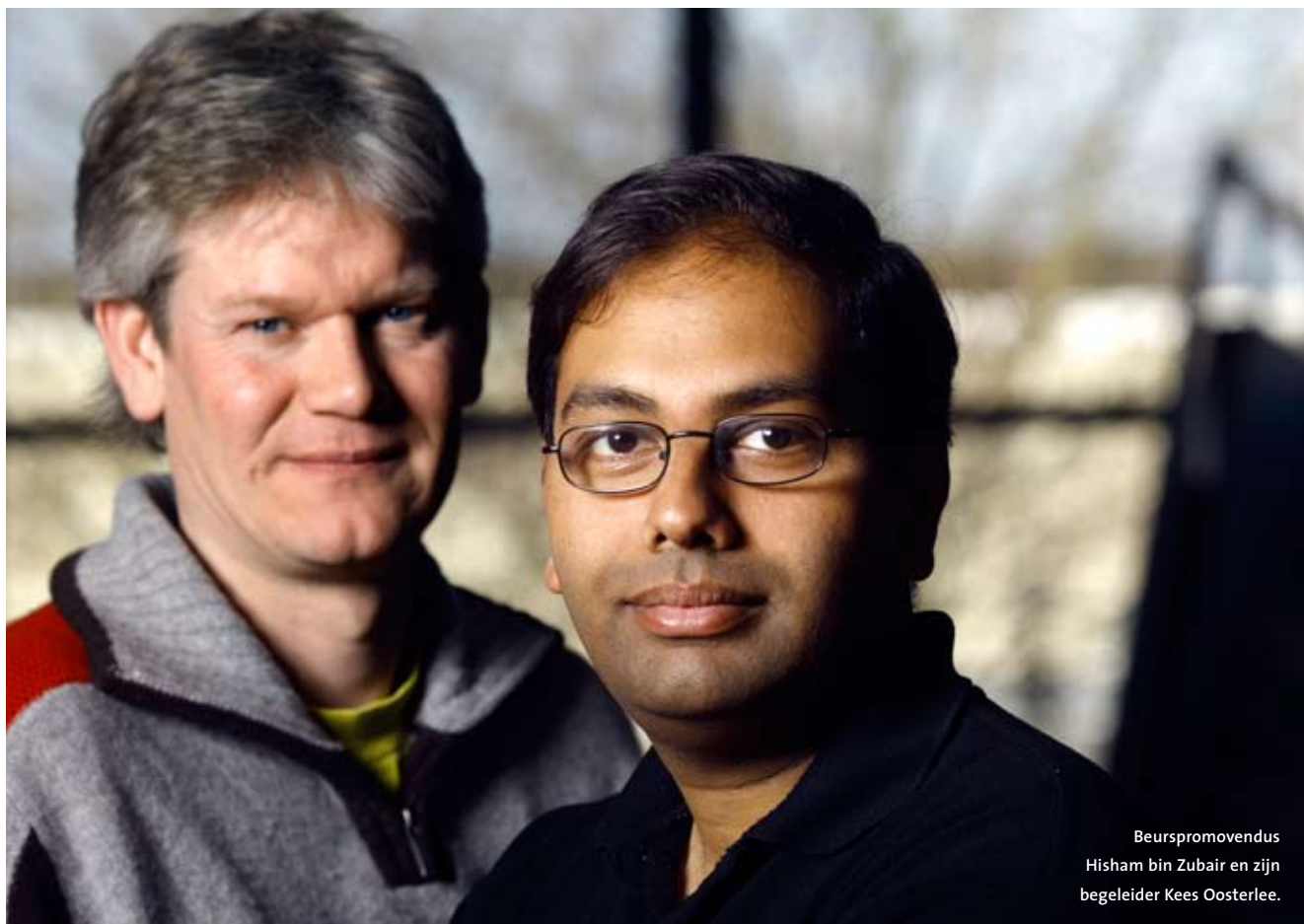
In Nederland moest hij erg wennen. "De kwaliteit van het wetenschappelijk onderzoek is in Nederland veel hoger. Ik was bang dat ik het niveau niet aan zou kunnen." Maar dat bleek volgens Oosterlee geen probleem. "Hisham is een heel goede student, die erg hard werkt en goed Engels spreekt. Hij heeft inmiddels al een publicatie in een gerenommeerd tijdschrift op zijn naam. Dat bewijst dat hij het niveau prima aankan."

Vrijheid

In het begin waren er cultuurverschillen, benadrukken beide wiskundigen. "Zeker in de aanpak", zegt Oosterlee. "In Pakistan zijn promovendi een veel strakkere hand gewend. Bij ons krijgt Hisham relatief veel vrijheid. Ik geef hem hints in welke richting hij oplossingen kan zoeken. In het begin duurde het even voordat hij die werkwijze onder de knie had, maar nu gaat het prima."

Volgens Bin Zubair verschilt zijn aanpak niet zo veel van de Nederlandse manier van onderzoeken. "Ik vind vrijheid tijdens mijn onderzoek heel belangrijk. Ik liet mijn studenten in Pakistan vaak ook heel vrij, tot grote onvrede van de oudere generaties en de administratie."

Ook Nailah Ayub kwam als HEC-bursaal naar Nederland. Bij organisatiepsychologie aan de Universiteit Leiden hoopt ze te promoveren op het gedrag van mensen in een multiculturele werkom-

Beurspromovendus
Hisham bin Zubair en zijn
begeleider Kees Oosterlee.

Foto: Sam Rentsmeester

geving. “Ik kijk vooral naar conflict en diversiteit op de werkvloer”, zegt ze. “Zorgen verschillende nationaliteiten voor interpersonele conflicten of is er misschien meer productiviteit omdat verschillende culturen elkaar aanvullen?”

Ayub heeft inmiddels ook een belangrijke publicatie op haar naam staan. “In Pakistan wist ik niet eens dat ik in wetenschappelijke tijdschriften kon publiceren. Of dat ik congressen kon bezoeken. Dat was nooit aan de orde. Dat dit in Leiden wel zo is, spreekt me ontzettend aan.”

Negatief imago

Behalve de ophief over de vergoeding aan de universiteiten, was er de laatste tijd nog meer over de Pakistaanse promovendi te doen. Een woordvoerder van de TU Eindhoven verklaarde onlangs dat de nationale veiligheid in het geding is bij het toelaten van Pakistanen. In de jaren zestig zou de Pakistaanse atoomgeleerde Abdul Qadir Khan atoomgeheimen uit Nederland hebben gestolen.

Ayub en Bin Zubair voelen zich niet aangesproken. “We weten dat Pakistan een negatief imago kan hebben bij Nederlanders”, zegt Ayub. “Maar in de

praktijk merk ik daar weinig van, mensen zijn heel vriendelijk. Bovendien hebben wij bij onze vakgebieden niet te maken met dingen die de veiligheid van mensen in gevaar kunnen brengen.”

Het enige wat ze vervelend vinden aan het HEC-beurzenprogramma, is de hoogte van de

maandtoelage. Toen het programma begon, kregen ze maandelijks 1.200 dollar uit Pakistan. Daarna kelderde de dollar. Nu is hun beurs vastgesteld op 975 euro. “Ik heb een gezin”, zegt Bin Zubair, “dan is het weinig geld.”

Teruggaan naar Pakistan vinden ze niet vervelend. Veel zal Ayub

daar niet veranderen aan haar manier van lesgeven. “In Pakistan vonden de docenten mij een wijsneus. Ik ben heel nieuwsgierig en stel veel vragen. Dat wordt in Pakistan als onbeschoft gezien, omdat het dan lijkt alsof je slimmer bent dan de docent. Ik heb mijn studenten altijd aangemoedigd om vragen te stellen, ik wilde ze nieuwsgierig maken. Met mijn Nederlandse ervaringen zal ik dat zeker blijven doen.”

ROBERT VISSCHER

“In Pakistan wist ik niet eens dat ik in wetenschappelijke tijdschriften kon publiceren”

TAL VAN NPT-PROJECTEN GEPLAND IN OOST-INDONESIË

Indonesië wil weer leren van Nederland

Studenten in het lab van de
Universitas Nusa Cendana in
Kupang (Timor).

Jarenlang onderhielden het Nederlandse en het Indonesische hoger onderwijs nauwelijks contact.

Maar die tijd is voorbij. Indonesië wil zijn onderwijs, onderzoek en organisatiestructuur drastisch moderniseren. En Nederlandse universiteiten helpen daarbij.

In een klein laboratorium, met overal draadjes, draaiknoppen en flesjes met chemische stoffen, luistert een tiental studenten in witte jassen aandachtig naar de docent. Dat is nu nog het gebruikelijke beeld van een les aan de Universiteit van Cendrawasih in Jayapura, Nieuw-Guinea. Maar als het aan het management van de universiteit ligt, gaat dat binnenkort veranderen – met hulp van Nederland.

“Nu vertelt de docent wat de studenten moeten weten; er ligt maar weinig initiatief bij de studenten zelf”, vertelt Ad Boeren, senior beleidsmedewerker bij de Nuffic, die afgelopen jaar twee werkbezoeken aan Indonesië bracht. “Indonesiërs willen dat graag veranderen. Ze zoeken aansluiting bij de westerse manier van lesgeven, die veel minder hiërarchisch is. Ze zijn heel nieuwsgierig, maar bij de uitvoering van nieuwe plannen weten ze zich vaak geen raad. Daarvoor kunnen ze bij ons terecht.”

Hoger onderwijs is een voorwaarde voor ontwikkeling in Oost-Indonesië, een gebied dat achterblijft bij de rest van het land, meent Boeren. Nederlandse universiteiten kunnen zich binnenkort aanmelden voor projecten in Oost-Indonesië, op verschillende eilanden, waaronder Ambon en Nieuw-Guinea. De projecten vallen onder de noemer van het NPT, het programma voor versterking van het hoger onderwijs in ontwikkelingslanden en gaan volgend jaar van start. Zoals gebruikelijk bij NPT-projecten richten ze zich op de behoeften van de universiteiten ter plaatse: de Nederlandse rol is dienstverlenend. Afgelopen zomer kondigde minister Koenders aan de NPT-projecten af te willen bouwen omdat hij het internationale onderwijsbeleid wil vernieuwen. De NPT-projecten die al gepland waren, zoals die in Indonesië, worden nog uitgevoerd.

Zwak management

Het NPT-programma in Oost-Indonesië is heel divers. Twee projecten richten zich op het management van de instellingen. “Dat management is zwak”, stelt Boeren. Dat heeft onder meer te maken met de geringe autonomie die de instellingen hebben. Jakarta beslist over alles, tot aan de salarissen

toe. De komende jaren krijgen de universiteiten een autonome status, maar het management is daarvoor niet uitgerust. Daarom ligt in de twee projecten sterk de nadruk op zaken als personeelmanagement en financiering.

Drie andere projecten beogen economische sectoren te versterken, zoals landbouw, visserij en engineering. De versterking van het beroepsonderwijs, via training in ondernemerschap en de certificering van technische vaardigheden, staat centraal in de twee laatste projecten. “Die certificering is een groot probleem”, vertelt Boeren. “Op een ‘polytechnic’ geven docenten met academische vaardigheden bijvoorbeeld ook lascursussen, maar daarvoor hebben ze niet noodzakelijkerwijs een diploma. Dat kan de instelling belemmeren bij het werven van extra fondsen, omdat een externe opdrachtgever daar wel om vraagt.”

Geïsoleerd

De negen universiteiten in Oost-Indonesië zijn volgens Boeren geïsoleerde instellingen. De samenwerking met Nederland zal daar niet direct verandering in brengen. “Het land is zo groot en bestaat uit zoveel eilanden, dat communicatie zeer moeilijk verloopt. Daardoor hebben de onderwijsinstellingen noodgedwongen een sterke lokale functie. Die willen wij nog versterken. De afgestudeerden komen vaak lokaal aan het werk, dus het is belangrijk om te kijken wat de lokale economie nodig heeft.”

De immense afstanden zorgen ook voor grote logistieke problemen, benadrukt Boeren. “Bovendien spreken weinig mensen goed Engels. Dat zijn nogal wat beren op de weg. Wij vinden dat Nederlandse partijen die aan het programma (willen) meewerken, zich daarvan bewust moeten zijn. Dit werk vraagt een extra inspanning.”

Het is niet voor het eerst dat Nederland op onderwijsgebied samenwerkt met Indonesië. Programma's die met het NPT vergelijkbaar waren, stonden in het verleden garant voor succesvolle samenwerkingsvormen. “Eenderde van de Nuffic-middelen ging jarenlang naar Indonesië”, zegt Marjo Gallé, senior

*Lees verder op
pagina 31*

‘Internationaal Strafhof moet overbodig worden’

Internationaal recht wordt overal ter wereld steeds belangrijker in de dagelijkse rechtspraktijk. Het The Hague Forum for Judicial Expertise verzorgt trainingen op maat voor buitenlandse rechters.

Oorlogsmisdaden, mensensmokkel, grensoverschrijdende milieuproblemen: rechters krijgen steeds meer met internationaal recht te maken. Maar de kennis daarvan schiet in veel landen tekort. Wat zijn de beginselen van een *fair trial* en waar komen ze vandaan? Hoe kunnen nationale rechters plegers van internationale misdrijven vervolgen? Hoe verhoudt het islamitisch recht, de sjaria, zich tot internationaal recht in specifieke landen? Vragen waar ook Haider Ahmed Daffalla mee zit. Daffalla is rechter bij het hooggerechtshof in Soedan, een land dat worstelt met oorlogsgeweld en vluchtelingenproblematiek en waar de sjaria vaak wordt toegepast. “Internationaal recht is erg in ontwikkeling en beïnvloedt ons eigen rechtssysteem”, vertelt Daffalla. “Soedan heeft ook internationale verdragen geratificeerd. We hebben een onafhankelijke rechtspraak en mensenrechtencommissies. Maar wat betekent internationaal recht nu in de praktijk? Wij moeten leren daarmee om te gaan.”

Daffalla is één van de twintig Soedanese rechters en officieren van justitie die in Den Haag een tien-daagse cursus internationaal recht volgen van *The Hague Forum for Judicial Expertise*. De Forum-cursussen voor buitenlandse rechters bieden geen pasklare oplossingen of dwingende richtlijnen. Ze zijn bedoeld als handreiking. De Soedanezen, onder wie zes vrouwen, krijgen colleges over onderwerpen als genocide, mensenrechten, oorlogsmisdrijven en vrouwendiscriminatie. Gastdocenten zijn rechters, aanklagers en advocaten, werkzaam in de Nederlandse rechterlijke macht of bij een van de internationale tribunalen. Het programma omvat verder onder meer *case studies* en werkbezoeken aan het Vredespaleis en het Joegoslavië Tribunaal.

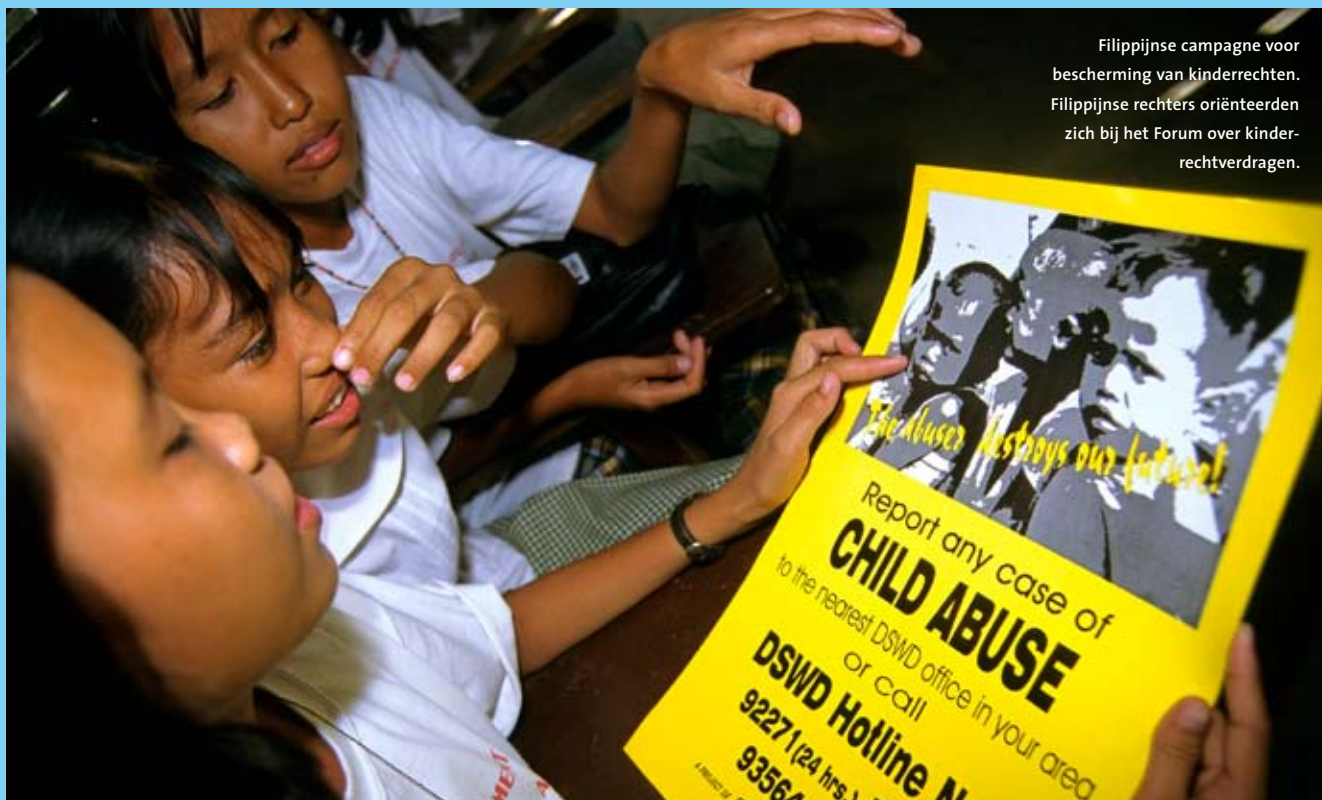
“Sommige rechters hebben nog nooit van internationaal recht gehoord”

Daffalla is tevreden over het cursusprogramma. “Er is veel ruimte voor discussie, ook omdat we met verschillende soorten rechters en mannen en vrouwen in een groep zitten. En Den Haag is de hoofdstad van het internationaal recht.”

Dat laatste is ook een reden waarom de meeste Forum-cursussen in Den Haag worden georganiseerd. “De Nederlandse rechterlijke macht staat goed bekend en de nabijheid van internationale organisaties en tribunalen maakt van Den Haag een geschikte locatie”, zegt Janna van der Meulen, programmamanager bij het Forum en plaatsvervangend secretaris van het Institute of Social Studies (ISS). Het ISS is een van de partners in het Forum. Behalve uit Soedan hebben ook groepen uit China, Irak, Turkije, Iran, Colombia en Afghanistan een training gevolgd. Het gaat om *tailor made*-cursussen voor landen in een conflict- of overgangssituatie of landen die hun kennis van internationaal recht willen verdiepen. Voor Filippijnse rechters organiseerde het Forum bijvoorbeeld een dag over kinderprostitutie en kinderrechtsverdragen, voor een Turkse delegatie een cursus over arbitrage.

Wisselend kennisniveau

“Aanvankelijk wilden we een standaardcursus ontwikkelen, maar daar kwamen we snel van terug”, vertelt Van der Meulen. “Elk land heeft zijn eigen problematiek en het kennisniveau wisselt sterk. Sommige rechters hebben nog nooit van internationaal recht gehoord. Daarom bezoeken we vooraf zoveel mogelijk het betreffende land om met het ministerie van Justitie of de rechterlijke macht aldaar het kennisniveau en de behoeften te inventariseren en kandidaten te selecteren.” Niet elke willekeurige rechter kan meedoen. “Wij maken de definitieve

Filippijnse campagne voor bescherming van kinderrechten. Filippijnse rechters oriënteerden zich bij het Forum over kinderrechtsverdragen.

Foto: Rael Burgler

selectie. Wij zoeken rechters die het meeste profiteren van zo'n cursus en die in staat zijn de kennis toe te passen en te verspreiden. Door rechters op te leiden in het internationaal strafrecht moet het Internationaal Strafhof uiteindelijk overbodig worden. Vervolging door het hof komt alleen aan de orde als een land niet in staat of bereid is om zelf tot vervolging over te gaan."

De vraag is echter in hoeverre oud-cursisten de ruimte krijgen om de opgedane kennis in de praktijk te brengen. Het forum ontwikkelt nu een evaluatieformulier dat daarop zicht moet geven. "Vijftwintig Chinese rechters zijn misschien een druppel op een gloeiende plaat", erkent Olivier Ribbelink hoofd Onderzoek bij het T.C.M. Asser Instituut, een andere partner in het Forum. "Maar het gaat wel om speciaal geselecteerde rechters." En het Forum kan al successen melden. "Een Iraanse oud-cursist is nu belast met de oprichting van een Iraans tribunaal voor internationale misdrijven", vertelt Ribbelink. "Dat is

positief. Je moet zulke ontwikkelingen ook tijd geven. Cursisten vragen wel eens: 'Waarom moeten wij dit allemaal weten, wij hebben hier toch nooit mee te maken?' Dan zeg ik altijd dat wij tien jaar geleden ook zo dachten. Toch hebben we nu de zaak gehad van Frans van Anraat, die grondstoffen voor chemische wapens leverde aan het regime van Saddam Hoessein en die van Guus Kouwenhoven, die is veroordeeld voor wapenhandel in Liberia."

De rechters uit Soedan zijn in ieder geval vastbesloten hun kennis van internationaal recht toe te passen en over te dragen aan collega's. "Wij moeten bijdragen aan de aanpassing van onze wetten aan het internationaal recht", meent cursist Daffalla. "Je kunt ook denken aan een departement voor internationaal recht bij het ministerie van Justitie. De politiek moet over zulke zaken beslissen. Maar wij kunnen wel de weg banen."

VERA ROS

VROUWEN ZEER WELKOM BIJ RECHTERS CURSUS

Het The Hague Forum for Judicial Expertise is in 2004 opgericht door de Haagse Academische Coalitie (HAC), gesteund door de Nederlandse Raad voor de Rechtspraak. De HAC bestaat uit het Institute of Social Studies, het Instituut Clingendael, de

Carnegie Foundation, het Grotius Centre van de Universiteit Leiden, het T.C.M. Asser Instituut en het *The Hague Institute for the Internationalisation of Law* (HiIL). De rechterscursus is toegankelijk voor deelnemers uit verschillende lagen van de rechterlijke

macht. Vooral vrouwen wordt nadrukkelijk verzocht om deel te nemen. Het Forum zoekt financiering voor de cursussen bij het ministerie van Buitenlandse Zaken en (internationale) organisaties als de Wereldbank. (VR)

Met minder geld naar

*In het snel internationaliserende hoger onderwijs wordt de werving van buitenlandse studenten steeds belangrijker. Hoe vis je succesvol in de vijver met internationaal talent? Transfer praat met recruiters en geeft tips. In de derde aflevering van deze serie **Arnold Persoon**, associate director international relations and communication bij de Universiteit Leiden.*

Studenten werven in steeds meer verschillende landen, zonder dat daarvoor meer geld beschikbaar is. Dat is de taak waarvoor recruiters zich in toenemende mate gesteld zien. Zes hogeronderwijsinstellingen besloten de krachten te bundelen. Zij richtten het Holland Education Consortium (HEC) op, dat formeel nu ruim twee jaar bestaat. Arnold Persoon is *associate director international relations and communication* bij de Universiteit Leiden, een van de zes leden van het consortium. Hij herinnert zich hoe het een jaar of vier geleden begon.

De marketeers van de universiteiten van Wageningen, Delft en Leiden, en die van de Hanzehogeschool Groningen merkten volgens Persoon dat ze met hetzelfde probleem kampten. Namelijk de noodzaak om op steeds meer plaatsen in de wereld aanwezig te zijn, zonder dat de budgetten met de toegenomen ambities waren meegegroeid. De vier besloten elkaar een handje te helpen.

“Zo lang als ik dit werk doe, heb ik niet anders meege maakt dan dat er tussen de recruiters van de instellingen een prettige samenwerkingsrelatie bestaat”, vertelt Persoon. “Er wordt informatie uitgewisseld over marktontwikkelingen, je deelt ervaringen en je valt, als dat nodig is, voor elkaar in op internationale onderwijsbeurzen. Ruim twee jaar geleden hebben we besloten die samenwerking te formaliseren in het HEC.”

Niet te veel concurreren

Uitgangspunt was om ten minste 95 procent van het Nederlandse onderwijsaanbod binnen één samenwerkingsverband onder te brengen. Daarbij moesten de deelnemers van het consortium niet te veel concurrent zijn van elkaar en moesten ze al langere tijd actief bezig zijn met internationale werving. De Universiteit van Tilburg (UvT) en de Christelijke Hogeschool Nederland (CHN) voldeden aan die voor-

meer landen

TIP 1

Werk op het terrein van buitenlandse beurzen samen met andere Nederlandse instellingen. Niet iedereen hoeft op alle internationale beurzen aanwezig te zijn. Door de krachten te bundelen, kunnen instellingen zich op meer beurzen profileren en wordt geld uitgespaard.

TIP 2

De instellingen moeten zich dan wel echt als eenheid presenteren. Beursorganisatoren vinden het meestal niet goed dat verschillende deelnemers een stand delen.

waarden en voegden zich bij het HEC. Delft verliet het consortium; die plaats werd overgenomen door de Universiteit Twente (UT). Volgens Persoon waren er wel meer instellingen die zich bij het HEC wilden aansluiten maar pasten die niet in het uitgangspunt van het samenwerkingsverband.

De belangrijkste doelstelling van het consortium is om met lagere kosten voor de afzonderlijke deelnemers in meer landen zichtbaar te zijn. Die doelstelling bereikt het HEC door naar de meeste beurzen slechts twee of drie instellingen te sturen. De afgevaardigden vertegenwoordigen ook de andere leden van het consortium. De beurskosten worden met zijn allen gedeeld. "Zo kun je al voor een paar honderd euro *exposure* hebben", rekent Persoon voor. "En dat terwijl een volledige beursdeelname alles bij elkaar toch gauw ongeveer 4.000 euro kost." In het algemeen staan beursorganisatoren niet toe dat instellingen een of meer stands delen. Dat gegeven vormt echter geen probleem, omdat de zes instellingen als één consortium optreden.

Nieuwe markten

Om de onderlinge vertegenwoordiging op beurzen en andere evenementen mogelijk te maken, hebben de zes gezamenlijk promotiemateriaal ontwikkeld. Er kwam een brochure, een achterwand voor op de beurzen, een portal (www.hollandeducationconsortium.nl) en er zijn posters gedrukt. Al het materiaal bevat algemene informatie over studeren in Nederland, ook over het duale hogeronderwijsstelsel. Daarnaast heeft elke instelling in de brochure één pagina ter beschikking voor de eigen promotie. Verder bevatten de brochures antwoordkaarten waarop bezoekers hun gegevens kunnen meegeven aan de thuisgebleven instellingen. De tweede doelstelling van het consortium is om

nieuwe markten open te breken. In die rol ziet het HEC zich meer als een aanvulling op de Nuffic-activiteiten op dit gebied, dan als een concurrent. Persoon: "Voor de Nuffic is het haast niet mogelijk om nieuwe markten binnen te stappen. Om mee te doen aan een buitenlandse beurs of een ander evenement is altijd een minimum aantal deelnemers nodig. Anders is het financieel niet haalbaar. Zo'n aantal wordt meestal niet gehaald als het om een eerste presentatie in een nieuw gebied gaat."

Het consortium kent dat probleem niet. Als de deelnemende instellingen besluiten een nieuwe markt te verkennen, gaan ten hoogste twee instellingen op reis. Blijkt ter plaatse dat er geen perspectieven voor de toekomst zijn te verwachten, dan blijft het daarbij. Is de reis wel succesvol, dan wordt het nieuwe wervingsgebied in het landenpakket van het HEC opgenomen. Een goed voorbeeld is volgens Persoon het evenement dat het HEC vorig jaar in Bulgarije organiseerde onder de naam *Dutch Education Days*. Het was een verkennende missie die werd georganiseerd in nauwe samenwerking met een lokale agent. Het evenement werd een groot succes: de eerste Bulgaarse studenten zijn al binnen.

Sprekend over agenten merkt Persoon op dat het consortium ook op dat gebied activiteiten ontplooit. "We zijn bezig gezamenlijke agenten aan te stellen. Bij voorkeur moeten het agenten zijn met wie minstens een van de deelnemende instellingen al goede ervaringen heeft." In Maleisië is al een agent aangesteld die exclusief voor het HEC werkt. "In zo'n geval snijdt het mes aan twee kanten: de agent heeft meteen zes instellingen binnen en de instellingen betalen veel minder commissie."

JON VAN LANGEVELD

Studenten ruiken aan **internatio**

Bedrijven werken serieus aan een exportstrategie, studenten doen waardevolle ervaring op met internationaal ondernemen. Dat is het dubbele doel van het project Bewust naar het Buitenland, dat Avans Hogeschool – samen met partners – uitvoert in Oost-Brabant. Binnenkort moet het project een landelijk vervolg krijgen.

“Ik heb contact met onze buitenlandse leveranciers, met klanten in andere landen, met onze verkoopmanager in Frankrijk. Ik ben echt hartstikke internationaal bezig.” Angela Pikker (23) is studente *International Business & Languages* (IBL) aan de Avans Hogeschool in Den Bosch. Sinds enkele maanden werkt ze vier dagen per week met veel enthousiasme aan een exportplan voor het bedrijf Identipack in Asten, een producent van monsterverpakkingen voor milieuanalyses en microbiologisch onderzoek. Identipack is een van de meer dan dertig bedrijven in Oost-Brabant die deelnemen aan het Avans-pilotproject Bewust naar het Buitenland. Sinds 2004 worden ondernemingen binnen dat project, waarbij ook de provincie Noord-Brabant, de Rabobank en de Kamer van Koophandel zijn betrokken, begeleid bij het opzetten van een exportstrategie. Gedurende twee tot drie jaar kunnen zij rekenen op ondersteuning door een bedrijfscoach, een docent van de hogeschool en een consulent internationale handel van de Kamer van Koophandel. Studenten werken binnen de bedrijven aan de uitvoering van het traject. Dat bestaat vaak uit internationaal marktonderzoek doen, een exportplan opstellen en dat

Avans Hogescholen helpt verpakkingenproducent Identipack bij het veroveren van de buitenlandse markt.

naal zakendoen

plan vervolgens implementeren. Doelstelling is niet alleen dat bedrijven serieus werk maken van hun exportmogelijkheden, maar ook dat een student op termijn een baan krijgt binnen het bedrijf.

Internationaal ondernemerschap wordt door allerlei partijen gestimuleerd. Ook door de HBO-raad. Die organiseerde eind november in Amsterdam een studiedag over internationalisering binnen hogescholen. Daar stond een optreden gepland van Hans Swartz, voorzitter van de Dutch Trade Board. Binnen dit samenwerkingsverband zetten verschillende partijen zich in voor Nederlandse ondernemingen in het buitenland. Een van de doelstellingen is 'het vergroten van de internationale oriëntatie en competenties van studenten'. Met de MBO-raad, de HBO-raad en MKB-Nederland zette de Dutch Trade Board onlangs het programma *Internationalisering Beroepsonderwijs* op. Binnen dat programma kunnen bedrijven en hogescholen samenwerkingsverbanden aangaan.

Rapporten in een la

Peter van den Akker, directeur van Identipack, vindt Bewust naar het Buitenland voor zijn bedrijf een uitkomst. "We hadden al lang het idee dat we meer in het buitenland wilden doen, maar markten in andere landen inventariseren moesten we doen in de weinige uurtjes die overbleven. Daardoor kwam er weinig van de grond. Een vastomlijnd traject, waarbij hogeschooldocenten met marketingervaring en medewerkers van de Kamer van Koophandel zijn betrokken, leek ons daarom ideaal. Ik heb er nu vertrouwen in dat onze organisatie over twee tot drie jaar klaar is om die buitenlandse markt te bedienen."

Volgens Ton Klerks, projectleider, werkzaam bij Avans Hogeschool, gaf juist het gebrek aan tijd of middelen in het midden- en kleinbedrijf de aanzet tot Bewust naar het Buitenland. "We zagen veel van de mooie rapporten die stagiairs of afstudeerders voor bedrijven schreven, in een la verdwijnen. Dat was zonde. Nu worden de ondernemers echt bij de les gehouden." Een andere aanleiding voor het project vormde de groeiende roep vanuit het mkb om hbo'ers. Klerks: "De meeste studenten willen naar het grootbedrijf, terwijl er in kleinere organisaties tal van mogelijkheden zijn." Klerks is opgetogen over de successen die zijn geboekt sinds de start van Bewust naar het Buitenland, drie jaar geleden. "De meeste bedrijven worden actief op de buitenlandse

markt. Slechts bij een enkel bedrijf is het niet gelukt de slag van productgericht naar marktgericht te maken." De internationale ervaring die studenten opdoen, is ook al niet mis. "Er is veel contact met het buitenland, heel leuk voor studenten IBL die over het algemeen *eager* zijn om hun talen te gebruiken."

Uitrollen

Ook Van den Akker van Identipack ziet veel mogelijkheden voor studenten: "Angela krijgt door het onderzoek dat ze hier doet, echt een beeld van de markten in andere landen. Ze gaat die buitenlandse klanten ook zelf bezoeken. Straks kent ze alle randvoorwaarden – juridisch, cultureel, logistiek – om succesvol te zijn. En uiteindelijk hopen we haar een baan te kunnen aanbieden, zodat haar ervaring voor ons behouden blijft."

Angela Pikker zelf benadrukt dat de nauwe betrokkenheid van hogeschool en Kamer van Koophandel ook voor de student grote voordelen heeft. "Er is, denk ik, geen betere manier om kennis te maken met de praktijk. Ik krijg hier informatie van mijn naaste collega's, maar ook van mijn docent, de bedrijfscoach en van de Kamer. Door die contacten heb ik de beschikking over relevante gegevens, bijvoorbeeld over wetgeving of over beurzen, en ben ik geïntroduceerd bij de Brabantse Export Sociëteit."

De pilot van Avans Hogeschool moet in 2010 worden afgesloten. In totaal hebben dan 36 bedrijven meegedaan. Binnenkort moet Bewust naar het Buitenland een landelijk vervolg krijgen. De Kamer van Koophandel Oost-Brabant is door het ministerie van Economische Zaken belast met het 'uitrollen'. In februari moet worden gestart met ongeveer 75 bedrijven verspreid over het land. In 2009 moet elk van de 21 regionale Kamers, met hulp van

een hogeschool, tien tot twintig bedrijven ondersteunen bij het opzetten van exportbeleid. Ton Klerks hoopt dat dat lukt, maar heeft nog enige aarzeling bij de haalbaarheid van die doelstellingen: "De match tussen hogeschool en bedrijf is erg belangrijk. Avans heeft jarenlang geïnvesteerd in contacten met de markt. Je moet zeker weten dat een onderneming werkelijk structureel wil gaan werken aan een exportstrategie, anders heeft het geen zin. Voor het bedrijf niet, en voor de student ook niet."

XANDER BRONKHORST

"Je moet zeker weten dat een onderneming echt aan een exportstrategie wil gaan werken"

Indonesisch onderwijs wil moderniseren

programmamedewerkster bij de Nuffic. “Zowel voor Indonesië als voor Nederland was de samenwerking zeer belangrijk. Indonesië had veel steun aan de Nederlandse expertise en veel Nederlandse onderzoeksgebieden richtten zich op de voormalige kolonie. Zoals onderzoek naar tropische bosbouw, marinewetenschappen en rechten.”

Aan de samenwerking kwam in 1992 abrupt een eind. Toenmalig minister voor Ontwikkelingssamenwerking Pronk maakte een opmerking over de mensenrechtenschendingen in Indonesië. De gezamenlijke programma's werden door de beledigde Indonesiërs direct stopgezet.

Pas in 2005 werden de diplomatieke banden met de voormalige kolonie weer aangehaald. Ook het programma voor versterking van het hoger onderwijs, inmiddels NPT geheten, werd na dertien jaar gereanimeerd. Het arme Oost-Indonesië bleef daarbij aanvankelijk buiten beeld. Projecten in de tweede NPT-ronde, vanaf 2007, staan wel in het teken van Oost-Indonesië, omdat de onderwijssector en de lokale economie daar sinds jaar en dag slechter af zijn dan in de rest van het land. Voor alle NPT-projecten in Indonesië is vanaf 2008 jaarlijks 25 miljoen euro beschikbaar.

Imams

“In de jaren zestig en zeventig stond het hoger onderwijs in Indonesië hoog aangeschreven”, zegt Gallé. “Maar nu worden ze ingehaald door buurland Maleisië. Corruptie en een sterke centralisatie in Jakarta hebben de wetenschap de afgelopen decennia niet bevorderd. De constatering dat ze achterlopen op buurlanden, maakt dat Indonesiërs veel willen veranderen. Zo willen ze afscheid nemen van het centralisme. Vroeger was het zonder toestemming van Jakarta zelfs niet mogelijk om iemand aan een universiteit te ontslaan.”

Een van de eerste samenwerkingsverbanden die in 2006 werden gestart, was er een tussen de universiteiten van Wageningen en Utrecht en de Islamitische Universiteit van Semarang. Het betreft een project op het gebied van conflictbemiddeling. “Aan de universiteit van Semarang worden onder anderen imams opgeleid”, vertelt de Utrechtse hoogleraar conflictstudies Georg Frerks. “Zij werken vaak als bemiddelaars bij lokale conflicten over bijvoorbeeld vee, de verdeling van water bij irrigatiesystemen en de verhuur van huizen.”

De aankomende imams willen volgens Frerks

alles weten over westerse conflictmodellen. “In mei hebben we ongeveer twintig docenten naar Nederland gehaald. Met hen hebben we een aantal trainingssessies gehouden; sommige daarvan hebben we op video opgenomen. Op die manier konden we hun gedrag analyseren. Die docenten verwerken de westerse modellen weer in hun aanpak en gebruiken ze wanneer ze aankomende imams lesgeven.”

Frerks was verrast door de instelling van zijn Indonesische collega's. “Ik had verwacht dat er eventueel problemen zouden zijn rond het koloniale verleden, maar die waren er helemaal niet. Ik was ook bang dat ze heel streng zouden zijn. Maar ze hadden een ontwapenend gevoel voor humor en waren zeer open in de omgang. Daar werd ik plezierig door getroffen.”

Geen rancune

De beoogde mentaliteitsverandering in het Indonesische onderwijs kan trouwens nog een hele klus worden. “Een groot gedeelte van de onderzoekers wil dolgraag verandering en aansluiting bij het Westen maar er is ook een groot conservatief deel dat alles bij het oude wil laten”, weet Boeren. Met dat laatste heeft Arie Kruseman, hoogleraar Geneeskunde aan de Universiteit Maastricht, veel te maken. Hij is de nestor van het probleemgestuurde onderwijs en werkt samen met de Gadjah Mada universiteit van Yogyakarta.

“Ik leer docenten om studenten in kleine groepen te laten werken en zelf een probleem te laten oplossen. Waarbij de patiënt centraal staat. Dat is een moeizaam proces”, vertelt Kruseman. “Studenten moeten veel informatie opzoeken op internet, maar dat werkt vaak niet. De bibliotheken zijn niet up-to-date. En soms is het moeilijk om docenten ervan te overtuigen dat ze anders les moeten geven dan ze altijd hebben gedaan.” Van rancune jegens de oude kolonisator is volgens alle geïnterviewden totaal geen sprake. “Integendeel”, zegt Kruseman. “Het verbaast mij altijd hoe leuk veel Indonesiërs het vinden om Nederlanders te zien. Sommigen beginnen spontaan Nederlands te praten.” Alle programma's moeten er uiteindelijk voor zorgen dat de Indonesische universiteiten op eigen benen kunnen staan. “We willen iets duurzaam neerzetten”, zegt Boeren. “Idealiter moeten de huidige projecten zichzelf in de toekomst overbodig maken. Al hebben we daarvoor nog een lange weg te gaan.”

ROBERT VISSCHER

AGENDA

Onderwijsinstellingen en andere geïnteresseerden kunnen **tot 17 december** voorstellen indienen voor workshops, presentaties en rondetafelbijeenkomsten voor het HBO-jaarcongres in april. Thema is deze keer 'De kunst van kwaliteit'. **Meer informatie op www.hbo-raad.nl.**

Dec 2007
—
Feb 2008

Het Nederlands Instituut voor Hoger Onderwijs in Ankara organiseert van **13 tot 16 januari 2008** in Patalya een bijeenkomst over de Nederlands-Turkse samenwerking in hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek en de internationalisering van beroepsonderwijs. Het programma omvat workshops en lezingen van sprekers uit beide landen. **Informatie op www.nihankara.org.**

Hoe ziet het accreditatiestelsel er na 2009 uit? Die vraag staat centraal op de bijeenkomst die het Studiecentrum voor Bedrijf en Overheid op **16 en 17 januari** in Rotterdam organiseert. Tot de sprekers behoren Marijk van der Wende en NVAO-voorzitter Karl Dittrich. **Meer informatie op www.sbo.nl.**

Het eerste *European Policy Seminar* van de Academic Cooperation Association (ACA) in 2008 wordt gehouden op **1 februari**. Onderwerp van het seminar is *What's new in Brussels 2008*. **Meer informatie op www.aca-secretariat.be.**

De Association of International Education Administrators houdt haar jaarcongres van **17 tot 20 februari 2008** in Washington D.C. Thema is *Globalization: Implications for international education*. **Meer informatie op www.aieaworld.org.**

Fairs

Bulgaria Edu Fair
Plovdiv 8 – 10 februari

Self education, studies, career
Vilnius 21 – 23 februari

EHEF
Manila 22 – 24 februari

International Exhibition on Education
Athene 22 – 24 februari

Meer informatie via fairs@nuffic.nl

Nieuwe leden RvT Nuffic

Marijk van der Wende en **Dirk Elsen** zijn benoemd tot lid van de Raad van Toezicht van de Nuffic. Van der Wende (1960) is onderwijskundige en sinds 1998 werkzaam bij het Center for Higher Education Policy Studies (CHEPS) in Enschede, waar zij in 2001 hoogleraar werd. Ook bekleedt zij een leerstoel aan de Vrije Universiteit Amsterdam. Elsen (1960) heeft een juridische achtergrond en is gespecialiseerd in mensenrechten. Hij werkte bij Shell, de Wereldbank en ABN/Amro. Sinds 2002 is hij directeur van de ontwikkelingshulporganisatie SNV. Van der Wende en Elsen volgen Rietje van Dam en Frans Leijnse op. Deze moesten hun lidmaatschappen beëindigen vanwege onverenigbaarheid met hun nieuwe functies als vice-rector magnificus bij de Universiteit Leiden respectievelijk lid van de Raad van de Toezicht van de VU.

Internationalisering in kaart gebracht

Welke internationaliseringsdoelen stel je als instelling en hoe bereik je die? INKT, een instrument voor zelfevaluatie, geeft daarin inzicht. De *webtool* is door de Nuffic ontwikkeld in samenwerking met dertien hogescholen en universiteiten. INKT stelt vragen over de internationaliserings-

doelen die een (onderdeel van) een instelling wil bereiken en de ontplooiende activiteiten. Ook vraagt INKT naar actiepunten en getroffen voorzieningen. De INKT-rapportage geeft vervolgens inzicht in de aansluiting tussen activiteiten en doelen. Instellingen kunnen bovendien zien in

welke beleidsfase zij zitten. Daarnaast worden zij gestimuleerd meer na te denken over wat zij nu precies met internationalisering willen. INKT is bedoeld voor intern gebruik. De Nuffic wil komend jaar bijeenkomsten organiseren voor deelnemers om ervaringen en informatie uit te wisselen.

INKT kan zo bijdragen tot een doordachter internationaliseringsbeleid. Instellingen kunnen zich nu al aanmelden voor INKT, dat in januari beschikbaar zal zijn. Meer informatie via www.nuffic.nl/inkt of Adinda van Gaalen, beleidsmedewerker Kennis & Innovatie, 070 – 426 0224.

transfer

VAKBLAD OVER INTERNATIONALISERING IN HET HOGER ONDERWIJS

Transfer verschijnt negen keer per jaar en besteedt aandacht aan een scala aan onderwerpen op het terrein van internationalisering zoals:

- Best practices op de werkvloer
- Ontwikkelingssamenwerking en hoger onderwijs
- Trends en ontwikkelingen op internationaliseringsgebied
- Prikkelende opinies van prominente personen in het hoger onderwijsveld

VOOR WIE?

- Beslissers, beleidsmakers en uitvoerders van internationaliseringsbeleid bij hogescholen, universiteiten, ministeries en aanverwante organisaties
- Docenten, onderzoekers en studenten die betrokken of geïnteresseerd zijn in internationale samenwerking

Transfer is een uitgave van de Nuffic, de Nederlandse organisatie voor internationale samenwerking in het hoger onderwijs.

Indien u een gratis abonnement wilt, kunt u

- bellen naar DUO-tijdschriftenservice: (030) 263 1089
- een e-mail sturen naar info@ikabonneermij.nl
- surfen naar www.ikabonneermij.nl/transfer